

Piotr M. Majewski, Jan Vajskebr

Bezpečnostní situace v Generálním gouvěrnementu Pokus o kvantitativní analýzu na základě německých policejních statistik

Po porážce Polska v září 1939 byla země rozdělena mezi nacistické Německo a Sovětský svaz. Část polských území byla přiřčena přímo k Říši, ze zbytku byl vytvořen Generální gouvěrnement. Ten se skládal z Krakovského, Varšavského, Radomského a Lublinského distriktu, ke kterým byl po napadení SSSR připojen Distrikt Halič. Na okupovaných územích byla po skončení vojenské správy zřízena civilní okupační správa v čele s generálním guvèrnèrem a instalován rozsáhlý okupační aparát. Řídil ho vyšší velitel SS a policie Ost (Höherer SS- u. Polizeiführer – HSSPF) se sídlem v Krakově, kterému podléhal velitel bezpečnostní policie a SD (Befehlshaber der Sicherheitspolizei u. SD – BdS) a velitel pořádkové policie (Befehlshaber der Ordnungspolizei – BdO). V jednotlivých distriktech pak byla ke koordinaci bezpečnostních složek zřízena funkce velitele SS a policie (SS- u. Polizeiführer – SSPF).

Základním pramenem této studie jsou německá policejní hlášení o situaci v Generálním gouvěrnementu (Generalgouvèrnement – GG) uchovávaná ve svazcích Úřadu Říšského protektora v Národním archivu v Praze.¹ Většinu z nich sepsal velitel pořádkové policie (Befehlshaber der Ordnungspolizei – OrPo) v Krakově², jemuž byly podřízeny ochranná policie (Schutzpolizei – Schupo), působící ve městech, a četnictvo (Gendarmerie, říšské četnictvo), dislokované na venkově. V tomto souboru se nacházejí také dokumenty vyhotovené jinými orgány, které patřily k hierarchii nacistických bezpečnostních struktur paralelních k OrPo, mj. bezpečnostní policii (Sicherheitspolizei – SiPo) a bezpečnostní službou říšského vůdce SS (Sicherheitsdienst – SD)³. Některá z hlášení jsou kompletní, u části z nich se zachovaly pouze přílohy obsahující statistické údaje, či dokonce jen volně vložené stránky s poznámkami a tabulkami. Doposud nebyly historiky využívány, a pokud je nám známo, jsou to v současnosti jediné dostupné kopie těchto dokumentů.⁴

1 NA, f. Úřad Říšského protektora, Dodatky II, Befehlshaber der Ordnungspolizei – Polsko, GG 1943–1944 (dále jen ÚŘP, BdO, GG 1943–1944). Překlad citací z tohoto pramene pořídili autoři.

2 Za existenci GG se v této funkci vystřídal celkem devět osob. Jedním z nich byl i SS-Gruppenführer a generál pořádkové policie Paul Riege (1888–1980), který byl v srpnu 1941 ustanoven velitelem OrPo v Protektorátu Čechy a Morava (v druhé polovině roku 1943 odešel do důchodu). V červnu 1946 byl sice předán československým úřadům, ale v roce 1948 bylo trestní řízení proti němu zastaveno. Před Norimberským tribunálem stanul jen jako svědek.

3 K tématu organizační struktury německé policie a jejích úkolů viz NEUFELDT, Hans-Joachim – HUCK, Jürgen – TESSIN, Georg: *Zur Geschichte der Ordnungspolizei 1936–1945. Schriften des Bundesarchivs Band 3*. Bundesarchiv, Koblenz 1957, s. 20–32.

Není jasné, jakým způsobem se hlášení z GG dostala do Prahy. Je možné, že určitá část z nich se průběžně posílala z Krakova veliteli OrPo v Protektorátu Čechy a Morava v rámci výměny informací mezi německými bezpečnostními strukturami v okupovaném Polsku a v českých zemích. Svědčit o tom může ručně psaná poznámka plnící funkci rozdělovníku uvedená na jednom z dokumentů: „Fürs. Offz. d. ChefsO in Prag“ (Fürsorge-Offizier des Chefs der Ordnungspolizei in Prag – Důstojník pro sociální záležitosti u velitele pořádkové policie v Praze).⁵ Rozdělovníky jiných hlášení však nezahrnují žádné adresáty z Protektorátu Čechy a Morava,⁶ takže tyto dokumenty nejspíše dovezli Němci do Čech v posledních měsících 2. světové války. Je to o to pravděpodobnější, že velitelství SS a policie z Generálního gouvernementu tehdy přesídlila do Hradce Králové a Liberce, kde byla v únoru 1945 zrušena.⁷ Je také známo, že po osvobození převzali spisy OrPo Američané spolu s jinými dokumenty Úřadu Říšského protektora v obci Štěchovice asi 30 kilometrů jižně od Prahy a poté je předali československým úřadům.

Pražský konvolut policejních hlášení má zcela unikátní charakter, neboť představuje relativně komplexní zdroj statistických informací o působení německého bezpečnostního aparátu v Generálním gouvernementu v klíčovém období okupace od začátku roku 1942 do podzimu 1944. Již méně podrobně lze na základě srovnávacích údajů uváděných v některých dokumentech rekonstruovat situaci panující v GG v letech 1940–1941. Je tedy možno konstatovat, že hlášení z pražského archivu zahrnují prakticky celé období civilní okupační správy v Generálním gouvernementu, od chvíle jejího vzniku 26. října 1939 až do léta – podzimu 1944, kdy Rudá armáda obsadila východní část někdejšího Polska a zbytek země se stal de facto územím frontové linie.

Analyzovaná hlášení jsou vcelku věrohodným historickým pramenem. Objevují se v nich sice drobné nepřesnosti v číslech a chronologická „bílá místa“, striktně interní povaha těchto materiálů však vylučuje možnost, že by je jejich autoři záměrně falšovali. Takové dezinformování nadřízených by nedávalo smysl a bylo by v rozporu s německou úřední pragmatikou, navíc by bylo riskantní a velmi snadno odhalitelné. Snižování mohly být jedině počty civilních obětí policejních operací, čemuž se bude šířeji věnovat poslední část tohoto textu.

4 Naproti tomu byla známa hlášení jednotlivých jednotek OrPo z Lublinského distriktu a také útržkovité údaje pro celý GG. Viz RADZIWOŃCZYK, Kazimierz: Zagrozenie bezpieczeŃstwa w GG i udział Wehrmachtu w walce z polskim ruchem partyzanckim. Wiosna i lato 1944 r. *Wojskowy Przegląd Historyczny*, 1964, č. 4, s. 156–195; ZYŠKO, Wojciech: Z dziejów ruchu oporu na Lubelszczyźnie. Stan akcji zwalczania ruchu oporu w dystrykcje lubelskim (Banditenbekämpfung) i zbrodniczy charakter tej akcji w świetle meldunków sytuacyjnych Ordnungspolizei, 1943–1944. In: *Zeszyty Majdanka*, 1975, sv. VIII, s. 234–259; CURILLA, Wolfgang: *Der Judenmord in Polen und die deutsche Ordnungspolizei 1939–1945*. Schöningh Verlag, Paderborn – München – Wien – Zürich 2006.

5 NA, f. ÚŘP, BdO, GG 1943–1944, k. 53, příl. z 20. 12. 1944 k hlášení velitele OrPo v Krakově z 28. 12. 1944.

6 Tamtéž, dopis velitele SiPo a SD v GG z 30. 4. 1944.

7 NEUFELDT, Hans-Joachim – HUCK, Jürgen – TESSIN, Georg: *Zur Geschichte der Ordnungspolizei 1936–1945*, s. 51.

Piotr M. Majewski, Jan Vajskebr

V policejních hlášeních z Generálního gouvernementu hrály nejdůležitější roli tři témata. Byly to: 1. údaje týkající se „loupežných přepadení a jiných násilných činů“ (Raubüberfälle und andere Gewalttaten); 2. ztráty, které Němci utrpěli a doplňkové informace k nim; 3. výsledky jimi podniknutých akcí represivního charakteru. K některým dokumentům byly připojeny pracovní, ručně psané, ale někdy také steno-
grafované výkazy, podrobně dokumentující působení policejních složek ve vybraných obdobích okupace. (U nich bude nutná náročná analýza, která by svým rozsahem značně překračovala rámeček této studie.) Samostatnou, ač tematicky příbuznou součástí těchto materiálů je také hlášení o potlačování sovětské partyzánské skupiny Sidora Kovpaka, která se v létě 1943 pokoušela probít přes jihovýchodní část Generálního gouvernementu do Karpat.

Loupežná přepadení a jiné násilné činy

Údaje na téma „loupežných přepadení a jiných násilných činů“ byly z Krakova hlášeny v několika samostatných výkazech, sepisovaných od července 1942 do dubna 1944.⁸ (V dalších částech tohoto textu budou tyto události pro zjednodušení označovány i jako „přepadení“ nebo „ozbrojené incidenty“,⁹ předpokládáme totiž, že v naprosté většině probíhaly za použití nebo pod hrozbou užití zbraně.) Na jejich základě můžeme rekonstruovat obraz veřejného pořádku v Generálním gouvernementu a jeho jednotlivých distriktech v letech 1940–1944 (tabulka 1), přičemž pro období od ledna 1942 do dubna 1944 disponujeme také podrobnými měsíčními údaji (tabulka 5). Vykazované počty incidentů jsou vesměs vnitřně konzistentní, pouze sporadicky se mezi nimi vyskytují drobné rozpory, vyplývající zřejmě ze zpětné verifikace starších údajů.

Počty incidentů uváděné v německých policejních statistikách jsou cca 3,5× vyšší než analogické údaje, které pro část období okupace před lety shromáždili polští historici na základě hlášení Wehrmachtu. Nemusí to nutně zpochybňovat důvěryhodnost některého z těchto pramenů. Hlubší analýza hlášení sepisovaných armádou totiž ukazuje, že se v nich evidovaly pouze útoky na Němce a akce namířené proti široce chápané infrastruktuře státu, naproti tomu se zcela pomíjely akty, jejichž oběťmi byli Poláci a jejich majetek. Z toho lze usuzovat, že policejní údaje zahrnují oproti těm

8 NA, f. ÚŘP, BdO, GG 1943–1944, k. 53, výkaz Raubüberfälle und andere Gewalttaten für das Jahr 1940 und 1941, nedatováno; tamtéž, výkaz Zusammenstellung über die im Generalgouvernement in der Zeit vom April bis Juni 1942 verübten Raubüberfälle, 3. 7. 1942; tamtéž, výkaz Zusammenstellung der im Generalgouvernement in den Monaten Juli, August, September 1942 verübten Raubüberfälle, 5. 10. 1942; tamtéž, výkaz Zusammenstellung der im Generalgouvernement in den Monaten Januar bis Dezember 1942 verübten Raubüberfälle, 5. 1. 1943; tamtéž, hlášení velitele OrPo v GG z 25. 3. 1943, příloha 1 Raubüberfälle und andere Gewalttaten in der Zeit vom Juli bis Februar 1943; tamtéž, výkaz Zusammenstellung der im Generalgouvernement im Jahre 1942 verübten Raubüberfälle und andere Gewalttaten, 31. 5. 1943 a tamtéž, dopis velitele SiPo a SD v GG z 30. 4. 1944, příloha 2 Raubüberfälle und andere Gewalttaten von Banditen [Marz 1943 – April 1944].

9 Pojem „přepadení“ používáme z nedostatku preciznější terminologie, bez jakékoliv negativní konotace. Na stejném principu je založeno i spojení „veřejný pořádek“, ačkoli byl nedílnou součástí okupačního vládnutí teror, jenž sám o sobě narušoval společenský pořádek a vedl k eskalaci násilí.

Bezpečnostní situace v Generálním gouvernementu

armádním mnohem širší spektrum případů narušení veřejného pořádku, a přinášejí tak úplnější obraz tehdejší situace.¹⁰

Počty, které nahlašovala OrPo, přitom zcela jistě nezahrnují veškeré násilné činy, k nimž v Generálním gouvernementu docházelo. Především, jaksi z definice, se do nich nezahrnovaly incidenty, jejichž pachatelé byli sami Němci nebo příslušníci polských či ukrajinských pomocných útvarů. Vynecháme-li masovější formy teroru a systematické vyhlazování židovského obyvatelstva, mohly to být např. případy zastřelení osob, jež se pokusily o útek při zatýkání nebo se snažily dostat nelegálně do a z ghatt, popravny nebo vraždy Židů ukrývajících se na tzv. árijské straně apod. Těžko odhadnutelné procento násilných činů navíc zůstávalo okupantům neznámé, neboť nebylo z různých příčin policejním orgánům nahlášeno. Mohlo se jednat jak o běžné loupeže a vyřizování si účtů mezi bandity, tak i o brutální akce partyzánských (a pseudopartyzánských) skupin, ale také o vraždy Židů spáchané polským obyvatelstvem. V mnoha těchto případech se našla pouze těla obětí, přičemž jejich totožnost ani okolnosti smrti nebylo možné určit. Na území Varšavy to bohatě dokládá historikům známá tzv. policejní kronika, na niž budeme ještě několikrát odkazovat v dalších částech tohoto textu.¹¹ Prozatím tedy předpokládejme, že zde uváděné počty „loupežných přepadení a jiných násilných činů“ je třeba chápat jako počty minimální.

V analyzovaných výkazech bohužel zpravidla nebyly specifikovány incidenty s politickým pozadím. Od července 1942, v souladu s direktivou říšského vůdce SS Heinricha Himmlera, se v německých úředních dokumentech poměrně důsledně používaly termíny jako „Raubüberfälle“, „Banden“, „Banditen“, snižující odpor proti okupační vládě na úroveň běžné kriminality.¹² Výjimkou potvrzující pravidlo je jedno z hlášení s připojenou mapou, komentující situaci v Generálním gouvernementu v první polovině července 1943, které specifikuje mj. „politické útoky/vraždy“, „loupeže/rabování“, „sabotáž/teror“ a „likvidaci banditů“.¹³ Tyto kategorie nejsou zcela přesné: především není jasné, jaké osoby zahrnovala poslední z nich (stejně dobře mohlo jít o partyzány, běžné pachatele, ale i ukrývající se Židy). I přes tento nedostatek lze na základě hlášení a mapy (viz dále) odhadnout, jakou část z celkového počtu incidentů

10 KOBUSZEWSKI, Bogdan – MATUSAK, Piotr – RAWSKI, Tadeusz (eds.): *Polski ruch oporu 1939–1945*. Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1988, s. 1090.

11 *Archiwum Akt Nowych w Warszawie*, Delegatura Rządu na Kraj, Departament Spraw Wewnętrznych (dále jen AAN, DRK, DSW), sign. 202/II-44, Kronika wydarzeń na terenie m. st. Warszawy od 1 sierpnia 1942 do 30 kwietnia 1944. Srov. SZAROTA, Tomasz: *Okupowanej Warszawy dzień powszedni. Studium historyczne*. Czytelnik, Warszawa 1988, s. 185–187; LIBIONKA, Dariusz: Zapisy dotyczące Żydów w warszawskich kronikach policyjnych z lat 1942–1944. In: „Zagłada Żydów“, 2014, sv. X, s. 562–589. Autoři děkují Dariuszi Libionkovi za laskavé poskytnutí kopie tohoto dokumentu.

12 RICHTER, Timm C.: „Herrenmensch“ und „Bandit“. *Deutsche Kriegsführung und Besatzungspolitik als Kontext des sowjetischen Partisanenkrieges (1941–1944)*. LIT Verlag, Münster 1998, s. 67. Také direktiva A. Hitlera z 18. 8. 1942 mluvila o „potírání banditismu na Východě“ (Bekämpfung des Bandenwesens im Osten). Viz HUBATSCH, Walther: *Hitlers Weisungen für die Kriegsführung 1939–1945*. Bernard & Graef Verlag für Wehrwesen, Frankfurt am Main 1962, s. 201–205.

13 NA, f. ÚŘP, BdO, GG 1943–1944, k. 53, hlášení velitele pro potírání band u Reichsführera SS a velitele německé policie z 2. 8. 1943 s příloženou mapou Generalgouvernement einschl. Galizien. Ereignisse: vom 1. 7 bis 15. 7. [19]43. V německém originálu se uvádějí tyto kategorie incidentů: Überfälle/Polit[ische] Morde, Raub/Plünderung, Sabotage/Terror, Banditenvernichtung.

Piotr M. Majewski, Jan Vajskebr

mohly představovat partyzánské akce, diverzní akce, atentáty apod. Pokusíme se o to v další části studie, je však nutné předem upozornit, že takový odhad může být pouze přibližný.

Pro Němce měla ostatně typologie přepadení druhořadý význam a byla obvykle těžko určitelná, nehledě na známou skutečnost, že v případech některých „lesních“ skupin byla hranice mezi partyzánskou a loupežnou činností velmi neostrá. Jak vyplývá z jednoho hlášení, okupanty naproti tomu zajímala velikost „band“, protože pro ně velké skupiny představovaly větší hrozbu než skupinky o několika členech.¹⁴

Není však pochyb, že statistiky dokumentují nejen běžnou kriminalitu, ale také postupem času ve stále větší míře různé formy ozbrojeného odporu vůči okupantům. Svědčí o tom slovní spojení „boj s bolševiky, bandity a zločinci“ (Kampf mit Bolschewisten, Banditen und Verbrechern), které se běžně vyskytuje v analyzovaných dokumentech, ale i podrobné informace o aktivitách partyzánů, uváděné v některých hlášeních, nebo statisticky zaznamenaný nárůst incidentů v obdobích vyostřené politické situace, o čemž bude ještě řeč.

Tabulka 1

„Loupežná přepadení a jiné násilné činy“
v Generálním gouvěrnementu podle distriktů v letech 1940–1944¹⁵

Rok	Krakovský	Varšavský	Radomský	Lublinský	Halič	GG celkem	Změna oproti roku 1940
1940	298	215	neuveдено	1352	–	1865	–
1941	295	343	988	1050	306	2982	60 %
1942	544	1463	1997	7327	490	11821	534 %
1943	3348	10648	17517	23293	3051	57857	3002 %
Leden až duben 1944	1528	4428	7420	9018	5277	27359	–
Celkem	6013	17097	27922	42040	9124	100019	

Z údajů je zřejmá až nepředstavitelná míra násilí, k němuž v Generálním gouvěrnementu docházelo. Od počátku ledna 1940 do konce dubna 1944, tedy během čtyř let a čtyř měsíců, bylo spácháno celkově více než 100 000 násilných činů, což je průměrně 1923 incidentů měsíčně. Vezmeme-li v potaz, že tato čísla zahrnují jak případy běžných loupeží, jejichž oběťmi byli především Poláci a Židé,¹⁶ tak ozbrojené akce odboje namířené hlavně proti Němcům, museli jedni i druzí žít s permanentním pocitem ohrožení. Uvedené výpočty přitom nezohledňují masové represe ze strany okupantů, jež byly pro obyvatelstvo okupované země hlavním důvodem strachu o život.

14 Tamtéž, hlášení velitele štábu OrPo v GG z 15. 9. 1943.

15 Tabulka byla zpracována na základě výkazů uvedených v poznámce č. 8.

16 K rozvoji běžné zločinnosti určitě přispělo hromadné propuštění vězňů v září 1939, z nichž asi 25 000 bylo v roce 1940 stále na svobodě. Viz MADAJCZYK, Czesław: *Polityka III Rzeczy w okupowanej Polsce*, sv. II. Państwowe Wydawnictwo Naukowe Stan, Warszawa 1970, s. 239.

Bezpečnostní situace v Generálním gouvernementu

Bezpečnostní situace se navíc postupem času zhoršovala. Léta 1940–1941 lze ještě považovat za poměrně klidná a stabilní: šedesátiprocentní nárůst počtu ozbrojených incidentů, který v tu dobu zaznamenáváme, byl ve své podstatě jen zdánlivý a byl způsoben připojením Haliče ke Generálnímu gouvernementu a také novým zařazením Radomského distriktu do statistik roku 1941, neboť tento nebyl, z neznámých důvodů, do předchozích statistik zahrnut. V Krakovském distriktu se naproti tomu počet přepadení v letech 1940–1941 držel v podstatě na stejné úrovni, v Lublinském dokonce roku 1941 klesl téměř o čtvrtinu, což už se později neopakovalo. Pravděpodobně to bylo dáno velkým počtem německých vojáků, kteří tam byli rozmístěni před útokem na SSSR.¹⁷ V roce 1941 se situace reálně zhoršila jedině v distriktu Varšavském, kde počet přepadení vzrostl oproti předchozímu roku o 60 %.

K faktickému narušení veřejného pořádku v Generálním gouvernementu došlo teprve v roce 1942, kdy celkový počet ozbrojených incidentů vzrostl ve srovnání s předchozím rokem až čtyřikrát.¹⁸ V lednu a únoru ještě průměrný denní počet přepadení nepřekračoval 10, v listopadu a prosinci už každý den docházelo v průměru k více než 50 incidentům, jak ukazuje tabulka 5. Nejvíce patrné to bylo v Lublinském a Varšavském distriktu, kde se absolutní počty zvýšily sedmkrát, respektive čtyřikrát. Nejméně se naopak zhoršila situace v Haliči, na jejímž území se zvýšil počet přepadení o „pouhých“ 60 % oproti roku 1941. Kolaps pořádku zavedeného Němci se ještě prohloubil v roce 1943, kdy počet ozbrojených incidentů v celém Generálním gouvernementu vzrostl pětikrát a denní průměr vyskočil ze 44 případů v lednu na 221 v prosinci! Tentokrát však byla dynamika změn v jednotlivých distriktech poněkud odlišná. Zatímco v Lublinském distriktu došlo k trojnásobnému počtu přepadení než před rokem, ve všech ostatních to bylo šestkrát až osmkrát více.

Celkově se počet „loupežných přepadení a jiných násilných činů“ v rámci celého gouvernementu zvýšil z 1865 v roce 1940 na 57857 v roce 1943, tedy asi třicetkrát. Vše nasvědčuje tomu, že se tento trend udržel až do osvobození východní části země Rudou armádou. Nemáme sice příslušné údaje pro celý rok 1944, lze však snadno spočítat, že v jeho prvních čtyřech měsících přeběhlo asi třikrát více incidentů než v analogickém období předchozího roku a 21× více než o dva roky dříve. V dubnu 1944 dosáhl celkový počet „přepadení a jiných násilných činů“ rekordní úroveň, bylo jich zaznamenáno 7897. V tu dobu došlo v Generálním gouvernementu denně průměrně k 263 násilným činům; obrazně řečeno, na celém území k takovému činu došlo každých šest minut. Stejně dramatický obraz vyvstane při srovnání situace v lednu 1942 a v dubnu 1944. Za oněch 26 měsíců vzrostl počet ozbrojených incidentů až pětáctičetkrát!

Jak již bylo řečeno, v rámci Generálního gouvernementu byly značné regionální rozdíly, co se veřejného pořádku týče. Po celou dobu okupace byl podle policejních statistik nejnebezpečnější distrikt Lublinský, kde se událo až 42 % všech ozbrojených

17 MAŃKOWSKI, Zygmunt: *Między Wisłą a Bugiem 1939–1944. Studium o polityce okupanta i postawach społeczeństwa*. Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1978, s. 109.

18 Na přelomový význam jara 1942 bylo v odborné literatuře upozorňováno už dříve, ovšem bez uvedení konkrétních číselných údajů. Viz MADAJCZYK, Czesław: *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*, sv. II, s. 240.

Piotr M. Majewski, Jan Vajskebr

incidentů zaznamenaných v góuvernementu v letech 1940–1944.¹⁹ V roce 1940 tam došlo k 72 % přepadení z celého GG; v roce 1942 to bylo 62 %. Ne náhodou jedno z německých hlášení ze září 1943 rozhodně odmítalo názor, že by se snad *těžšíť bojů s bandami přesunulo z lublinského distriktu do distriktu radomského*.²⁰ Jak si lze dnes spočítat, Radomský distrikt se v delší perspektivě umístil skutečně až na druhém místě, a to s výrazným odstupem, ačkoli na podzim 1943 a začátkem roku 1944 se Lublinskému v počtu incidentů téměř vyrovnal. Celkově však na území Radomského distriktu došlo k pouhým 28 % z celkového počtu „loupežných přepadení a jiných násilných činů“ zaznamenaných v Generálním góuvernementu v letech 1940–1944. Ve stejném období byl třetím nejnebezpečnějším regionem distrikt Varšavský (17 % incidentů), nejkolidněji bylo v Haliči (9 %) a v Krakovském distriktu (6 %).

Regionální rozdíly začnou být patrnější, jakmile údaje týkající se „loupežných přepadení a jiných násilných činů“ konfrontujeme s počtem obyvatel jednotlivých distriktů. Jestliže jako referenční bod vezmeme stavy obyvatelstva k roku 1940, získáme tento obraz situace:

Tabulka 2

„Loupežná přepadení a jiné násilné činy“ v letech 1940–1944 v přepočtu na 100 000 obyvatel²¹

Distrikty	Počer obyvatel	Počer incidentů na 100 000 obyvatel
Krakovský	4 miliony	150
Varšavský	3,3 milionu	518
Radomský	2,9 milionu	963
Lublinský	2,3 milionu	1 828
Halič	4,2 milionu	217

Z uvedeného jasně vyplývá, že počer ozbrojených incidentů připadajících na 100 000 obyvatel byl v Lublinském distriktu téměř 2× vyšší než v Radomském, 3,5× vyšší než ve Varšavském, 8,5× vyšší než v Haliči a 12× vyšší než v Krakovském distriktu.

19 V zachovaných hlášeních velitele OrPo v Lublinu se uvádějí odlišné počty incidentů na území tamního distriktu (zahrnují také zháštství, požáry a sabotáže): 12 791 pro rok 1942 a 21 559 pro rok 1943. První z těchto hodnot je o více než 40 % vyšší než údaje pocházející z pražského Národního archivu, druhá o 8 % nižší. Není bohužel známo, z čeho tyto rozdíly plynou. Viz ZYŠKO, Wojciech: *Z dziejów ruchu oporu na Lubelszczyźnie*, dokument 1, s. 234–235.

20 NA, f. ÚRP, BdO, GG 1943–1944, k. 53, hlášení velitele štábu OrPo v GG z 15. 9. 1943. Informaci o tom, že v Radomském distriktu od října 1943 docházelo k většímu počtu partyzánských akcí než v Lublinském, uvádělo policejní hlášení ze začátku června 1944. BORODZIEJ, Włodzimierz: *Terror i polityka: policja niemiecka a polski ruch oporu w GG 1939–1944*. Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1985, s. 106.

21 Tabulka byla zpracována na základě výkazů uvedených v poznámce č. 8. Údaje o počtu obyvatel uvádíme podle FÖHL, Walter: *Die Bevölkerung des Generalgouvernements*. In: *Das Generalgouvernement, seine Verwaltung und seine Wirtschaft*. J. Bühler, Krakau 1943, s. 30. Údaje se týkají roku 1940 a nezahrnují židovské obyvatelstvo.

Bezpečnostní situace v Generálním gouvernementu

Tyto výpočty i předchozí procentní ukazatele dokládají, že německá kontrola nad jednotlivými distrikty byla velmi nevyrovnaná a lublinský region, zvláště pak okolí města Zamość, o němž bude širě pojednáno dále, představoval skutečnou „černou díru“ v okupačním bezpečnostním systému.

Tabulka 3

Poměr „loupežných přepadení a jiných násilných činů“ připadajících na jednotlivé distrikty Generálního gouvernementu v letech 1940–1944²²

Distrikt	1940	1941	1942	1943	1944
Krakovský	16 %	10 %	5 %	6 %	5 %
Varšavský	12 %	12 %	12 %	18 %	16 %
Radomský	neuvedeno	33 %	17 %	30 %	27 %
Lublinský	72 %	35 %	62 %	40 %	33 %
Halič	–	10 %	4 %	5 %	19 %

Než se pokusíme zjistit, zda se v policejních statistikách nějak odrazila činnost polského odboje a další události probíhající v různých částech Generálního gouvernementu, zamysleme se nad tím, zda nezávisle na nich mohly existovat strukturální příčiny, které by mohly stát za odlišnou situací v jednotlivých distriktech. Především se můžeme domýšlet, že v Lublinském a Radomském distriktu docházelo k největšímu počtu incidentů, protože se tu vyskytovala rozsáhlá a souvislá zalesněná území, poskytující útočiště jak partyzánským skupinám, tak i běžným zločincům.²³ V Lublinském distriktu to byla především lesní území Lasy Parczewskie, Lasy Gołębskie, Lasy Janowskie a Roztocze, v Radomském pak horský masiv Góry Świętokrzyskie a pralesy Puszcza Jodłowa, Puszcza Kozienicka a Puszcza Ilżecka. Většina těchto lesních území byla, jak známo, zázemím největších partyzánských uskupení působících na území Generálního gouvernementu. I přes podobné terénní podmínky byl relativní klid v Krakovském distriktu, což lze zase vysvětlit kombinací několika činitelů: relativně vysokým procentem německého obyvatelstva v hlavním městě GG a soustředěním velkého počtu policejních sil v této oblasti, uzavřením části lesních území Němci kvůli vzniku rozsáhlých výcvikových prostorů (Truppenübungsplatz Süd) mezi městy Stalowa Wola a Dębica, ale také převahou ukrajinského a lemkovského obyvatelstva, jež okupantům nekladlo odpor, v jihovýchodní části distriktu.²⁴

22 Tabulka byla zpracována na základě výkazů uvedených v poznámce č. 8.

23 Údaje o míře zalesnění jednotlivých distriktů GG nejsou k dispozici, lze je však přibližně rekonstruovat na základě předválečných zdrojů. V roce 1931 lesy představovaly 16 % rozlohy/plochy Varšavského vojvodství, 19,1 % Lublinského a 20,8 % Kieleckého. V případě Krakovského vojvodství to bylo 23 %, Lvovského 24,8 %, Stanislavovského 34,8 % a Tarnopolského 16,4 %. *Mały rocznik statystyczny 1939*. Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1939, s. 68.

24 Podle německých údajů z roku 1940, nezohledňujících židovské obyvatelstvo, mělo v Krakovském distriktu žít 3,3 milionu Poláků, 250 000 Lemků, 180 000 Ukrajinců a 90 000 Góralů, které okupanti považovali za samostatnou etnickou skupinu, tzv. Goralenvolk. Viz FÖHL, Walter: *Die Bevölkerung des Generalgouvernements*, s. 30–33.

Piotr M. Majewski, Jan Vajskebr

Analýza údajů z tabulek 1 a 2 vede rovněž k závěru, že oproti rozšířenému názoru Varšava, jež byla největším městem Generálního gouvěrnementu a hlavním centrem polského odboje, dělala okupantům v celém období od začátku ledna 1940 do konce dubna 1944 (tedy bez Varšavského povstání) mnohem méně potíží než relativně málo lidnaté distrikty Lublinský a Radomský. V roce 1940 byl počet ozbrojených incidentů ve Varšavském distriktu dokonce o něco nižší než v Krakovském, o rok později jej jen nepatrně převýšil. Nelze přitom zapomínat, že rozhodná většina „loupežných přeapadení a jiných násilných činů“ zaznamenaných ve Varšavském distriktu proběhla mimo město, mj. v pralese Puszcza Kampinowska na západ od města, ale také v rozsáhlých lesích v okolí měst Celestynów, Bolimów nebo mezi městy Wyszaków a Łochów. Dokazuje to např. mapa dokumentující situaci v první půlce července 1943.²⁵ Srovnáme-li čísla uvedená v analyzovaných německých statistikách s policejními údaji o situaci ve Varšavě, které ukořistil polský odboj, můžeme velmi přesně spočítat, jaké procento přeapadení zaznamenaných v celém distriktu v letech 1942–1944 se stalo přímo na území města.

Tabulka 4

„Loupežná přeapadení a jiné násilné činy“ ve Varšavě a Varšavském distriktu v letech 1940–1944²⁶

Měsíc a rok	Varšavský distrikt	Varšava	Procento přeapadení zaznamenaných ve Varšavě v poměru k celému distriktu
8/1942	189	15	8 %
9/1942	148	16	11 %
10/1942	187	14	7,5 %
11/1942	209	17	8 %
12/1942	232	38	16 %
1/1943	279	14	5 %
2/1943	339	6	2 %
3/1943	382	8	2 %
11/1943	1 557	379	24 %
12/1943	1 251	379	30 %
1/1944	1 076	232	22 %
3/1944	1 163	213	18 %
4/1944	1 112	158	14 %

25 NA, f. ÚŘP, BdO, GG 1943–1944, k. 53, mapa Generalgouvernement einschl. Galizien. Ereignisse: vom 1. 7. bis 15. 7. [19]43 přiložená k hlášení velitele pro potírání band u říšského vůdce SS a náčelníka německé policie z 2. 8. 1943.

26 Tabulka byla zpracována na základě výkazů uvedených v poznámce č. 8 a údajů pocházejících z dokumentu Kronika wydarzeń na terenie m. st. Warszawy od 1 sierpnia 1942 do 30 kwietnia 1944 (AAN, DRK, DSW, sign. 202/II-44).

Bezpečnostní situace v Generálním gouvernementu

Jak ukazují výše uvedené výpočty, až do jara 1943 bylo někdejší hlavní město Polska z pohledu okupantů výrazně bezpečnější než zbytek distriktu. Potvrzují to jak údaje o německých ztrátách na území města, tak i obraz prvních let okupace, který vystává z dopisů německých vojáků sloužících ve Varšavě.²⁷ Vezmeme-li v potaz, že v té době ve Varšavě žilo asi 900 000 lidí a ve zbytku distriktu asi 2,4 mil. (čísla nezahrnují židovské obyvatelstvo), můžeme vypočítat, že i v tom nejobouřlivějším období v prosinci 1942 v někdejším hlavním městě na každých 100 000 obyvatel připadala tři „loupežná přepadení a jiné násilné činy“, zatímco na venkově osm. O rok později, v době vrcholícího násilí, vzrostl tento počet ve Varšavě na 42, zatímco ve zbytku distriktu na 36 incidentů. Tento obrat byl však pouze přechodný a záhy začal být venkov pro Němce opět statisticky nebezpečnější než největší město Generálního gouvernementu.

Velmi zajímavý je také případ Haliče, která od okamžiku připojení ke Generálnímu gouvernementu v létě 1941 zůstávala až do konce roku 1943 jeho nejkolidnějším regionem, dokonce bezpečnějším než Krakovský distrikt, přestože i v Haliči se nacházela rozsáhlá zalesněná území a těžko dostupné hory. Příčiny tohoto stavu je třeba hledat nejspíše v období sovětské okupace Haliče v letech 1939–1941, kdy byl tento region důkladně pacifikován sovětskými represivními orgány a tamní polský odboj zcela rozprášen. Především však byla Halič jediným distriktem s převahou ukrajinského obyvatelstva,²⁸ které se většinou stavělo k německé okupaci pozitivně, protože do ní vkládalo naděje na národní a státní emancipaci. Relativně nízký počet ozbrojených incidentů v letech 1941–1943 by tedy svědčil jak o slabosti tamních struktur polského odboje, tak i o loajalitě Ukrajinců k okupantům. Situace v Haliči se v tomto ohledu změnila teprve v roce 1944, kdy se toto území stalo na jedné straně dějištěm krvavé protipolské kampaně vedené Ukrajinskou povstaleckou armádou, na druhé straně tam začali v širším měřítku působit sovětské partyzáni, předcházející blížící se frontu.

27 Od 1. 8. 1942 do 31. 1. 1943 ve Varšavě zemřelo/zahynulo 11 uniformovaných Němců a tři civilisté – viz AAN, DRK, DSW, sign. 202/II-44, Kronika wydarzeń na terenie m. st. Warszawy od 1 sierpnia 1942 do 30 kwietnia 1944, s. 16, 29, 48, 63, 79 a 99 a LEHNSTAEDT, Stephan: *Okkupation im Osten. Besatzeralltag in Warschau und Minsk 1939–1944*. Oldenbourg Verlag, München 2010, s. 218–223.

28 Dle německých údajů z roku 1940, jež nezahrnují židovské obyvatelstvo, v tomto distriktu bydlelo 826 000 Poláků a 3 351 000 Ukrajinců, kteří tvořili až 80 % celkového počtu obyvatel. Viz FÖHL, Walter: *Die Bevölkerung des Generalgouvernements*, s. 33.

Piotr M. Majewski, Jan Vajskebr

Tabulka 5

„Loupežná přepadení a jiné násilné činy“ podle distriktů Generálního gouvrenementu v jednotlivých měsících od ledna 1942 do dubna 1944²⁹

Měsíc a rok	Krakovský	Varšavský	Radomský	Lublinský	Halič	GG celkem	Změna ve srovnání s lednem 1942	Změna vzhledem k předchozímu měsíci	Denní průměr
1/1942	5	19	58	74	17	173	-	-	6
2/1942	22	38	60	63	26	209	21 %	21 %	8
3/1942	9	54	95	95	17	270	56 %	29 %	9
4/1942	23	56	112	414	21	626	262 %	132 %	21
5/1942	26	63	134	563	44	830	380 %	33 %	27
6/1942	17	81	158	830	56	1 142	560 %	38 %	38
7/1942	41	187	190	952	81	1 451	739 %	27 %	47
8/1942	46	189	135	761	46	1 177	580 %	-19 %	38
9/1942	50	148	117	848	40	1 203	595 %	2 %	40
10/1942	109	187	189	869	66	1 420	721 %	18 %	46
11/1942	99	209	365	955	42	1 670	865 %	18 %	56
12/1942	97	232	384	903	34	1 650	854 %	-1 %	53
1/1943	83	279	385	579	33	1 359	686 %	-18 %	44
2/1943	84	339	478	846	46	1 793	936 %	32 %	64
3/1943	148	382	470	1 480	45	2 525	1 360 %	41 %	82
4/1943	183	427	957	1 711	65	3 343	1 832 %	32 %	111
5/1943	283	704	1 551	2 386	103	5 027	2 806 %	50 %	168
6/1943	362	981	1 643	2 005	156	5 147	2 875 %	2 %	172
7/1943	328	1 142	1 670	2 002	321	5 463	3 058 %	6 %	176
8/1943	266	865	2 179	2 410	462	6 182	3 473 %	13 %	199
9/1943	471	1 113	1 975	2 103	432	6 094	3 423 %	-1 %	203
10/1943	460	1 608	2 043	2 338	375	6 824	3 845 %	12 %	220
11/1943	350	1 557	2 081	2 849	427	7 264	4 099 %	6 %	242
12/1943	330	1 251	2 085	2 584	586	6 836	3 851 %	-6 %	221
1/1944	361	1 076	1 834	2 364	488	6 123	3 439 %	-10 %	198
2/1944	274	1 077	1 620	2 365	1 116	6 452	3 629 %	5 %	222
3/1944	352	1 163	1 957	1 956	1 459	6 887	3 629 %	7 %	222
4/1944	541	1 112	2 009	2 333	2 214	8 209	4 645 %	19 %	263

Bezpečnostní situace v Generálním gouvernementu

Údaje v tabulce 5 o počtu ozbrojených incidentů v jednotlivých měsících okupace umožní podrobně sledovat dynamiku tohoto jevu jak v měřítku celého Generálního gouvernementu, tak i jeho jednotlivých distriktů.³⁰ Výrazná tendence nárůstu byla patrná od začátku roku 1942, přičemž v dubnu, kdy se počet přepadení zvýšil o 132 %, přišel největší jednorázový skok za celé období let 1942–1944. Přispěly k tomu hlavně události v Lublinském distriktu, kde tehdy vzrostl počet incidentů více než čtyřnásobně. V průběhu dalšího čtvrtletí vlna násilí v celém GG narůstala tempem 27–38 % měsíčně, až dosáhla úrovně téměř 7,5× větší než na začátku roku. Opět se nejrapidněji zhoršila situace v Lublinském distriktu, kde mezi březnem a červencem 1942 nastal desetinásobný nárůst počtu přepadení. V Haliči to bylo téměř 5×, v Krakovském distriktu 4,5×, ve Varšavském 3,5×, zatímco v Radomském 2×.

Neklidné jaro a počátek léta roku 1942 měly několik příčin. Ve velké míře to byl důsledek brutalizace politiky okupantů, kteří právě tehdy začali uskutečňovat (poprvé od jara 1940, kdy proběhl hon na partyzánskou skupinu majora Henryka Dobrzańskiego, krycí jméno „Hubal“) trestné výpravy namířené proti polskému civilnímu obyvatelstvu. Na principu kolektivní odpovědnosti se popravovaly desítky osob podezřelých z kontaktů s odbojem nebo nesplňujících dodávky na základě povinných kvót. Tyto akce však pouze radikalizovaly venkov a vedly k přílivu osob ohrožených represemi do partyzánských skupin.³¹

V roce 1942 se navíc v lesích objevilo relativně mnoho sovětských vojáků zběhlých ze zajetí, kteří se spojovali do skupinek i větších oddílů. Nepřilíš spolehlivé odhady mluví i o několika desítkách tisíc takovýchto utečenců na území Generálního gouvernementu, z nichž většina měla hledat úkryt v lublinském regionu.³² Kromě nich se v lesích skrývalo stále více Židů uprchlých z ghett. Poté, co Němci na jaře 1942 zahájili přímou exterminaci židovského obyvatelstva v rámci akce „Reinhardt“, to bylo pravděpodobně dalších několik desítek tisíc osob. Část z nich postupem času vytvořila desítky volných uskupení, mezi nimiž ta největší mohla mít až sto a více členů a působila zejména v širším okolí Lublinu; někdy se spojovala s komunistickými partyzánskými oddíly, které právě v tu dobu zvýšily své protiněmecké aktivity. Všechny tyto skupiny si musely, pokud chtěly přežít, nějak opatřovat potraviny, což bylo místním obyvatelstvem i polským odbojem kvalifikováno jako obyčejný banditismus.³³

29 Tabulka byla zpracována na základě výkazů uvedených v poznámce č. 8.

30 U těchto údajů se někdy projevují určité rozdíly oproti počtům uvedeným ve výkazu za období od července 1942 do prosince 1943, zachovaném ve Státním archivu ve Varšavě. Nejsou to však rozdíly, které by něco měnily na obecném obrazu. Viz RADZIWOŃCZYK, Kazimierz: *Zagrozenie bezpieczenstwa w GG i udzial Wehrmachtu w walce z polskim ruchem partyzanckim. Wiosna i lato 1944 r.*, s. 159.

31 K situaci v Radomském distriktu viz SEIDEL, Robert: *Deutsche Besatzungspolitik in Polen. Der Distrikt Radom 1939–1945*. Schönningh Verlag, Paderborn – München – Wien – Zürich 2006, s. 195–199.

32 GMITRUK, Janusz: *Skazani na zagladę. Jeńcy i partyzanci radzieccy a Bataliony Chłopskie 1941–1945*. Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2001, s. 16–17.

33 KRAKOWSKI, Shmuel: *Żydowski opór w Generalnym Gubernatorstwie*. In: LIBIONKA, Dariusz (ed.): *Akcja Reinhardt. Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie*. IPN, Warszawa 2004, s. 284–289; D. BREWING, Daniel: „Musimy walczyć“. *Codziennosc zwalczania partyzantów w Generalnym Gubernatorstwie w 1942 r.* In: CHINCIŃSKI, Tomasz (ed.): *Przemoc i dzień powszedni w okupowanej Polsce*. Wydawnictwo Oskar – Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku, Gdańsk 2011, s. 62–64; MUSIAL,

Piotr M. Majewski, Jan Vajskebr

Vlnu násilí silící od jara 1942 přerušila v srpnu německá protipartyzánská operace, která zcela jistě na určitou dobu ztížila aktivity také běžným zločincům. Způsobila výrazný pokles počtu ozbrojených incidentů v Lublinském a Radomském distriktu a v Haliči (o 19 % v celém GG). Jenže už v září „loupežná přepadení a jiné násilné činy“ opět nabraly na intenzitě a v listopadu jejich počet o něco překročil červencovou úroveň. V prosinci se situace přechodně stabilizovala, v lednu 1943 byl zaznamenán výrazný pokles počtu přepadení, až o 18 %. Nejvíce k tomu přispěl lublinský region, kde se v lednu 1943 odehrálo o více než 40 % méně incidentů než v prosinci. Prakticky nic se naopak nezměnilo v Radomském distriktu, ve Varšavském počet dokonce vzrostl oproti předchozímu měsíci o jednu pětinu. Jak se zdá, celkový pokles i regionální rozdíly úzce souvisely se zimou, přesněji řečeno s obdobím sněhové pokrývky, která Němcům umožňovala snazší pátrání po pachatelích, takže partyzáni i běžní lupiči tehdy raději omezovali své aktivity. Tam, kde se sníh držel déle, byl pokles výraznější než v distriktech, kde byla zima kratší a sněhu méně. Počasí a roční období měly na stav veřejného pořádku de facto větší vliv než míra zalesnění daného distriktu. Bude to dokonale patrné také v porovnání s další okupační zimou.

V únoru 1943 už sníh roztál v celém Generálním gouvernementu, takže počet incidentů se opět rapidně zvýšil, až dosáhl úrovně vyšší než kdykoli předtím. Byl teď desetkrát vyšší než v lednu 1942 a po dalších sedm měsíců měl dále růst. Přelomový byl zvláště květen 1943, kdy narostl o 50 %. V srpnu bylo v GG zaznamenáno 6 182 ozbrojených incidentů, tedy téměř 4× více než v prosinci předchozího roku a až 35× více než v lednu 1942. Tentokrát se situace dramaticky zhoršila ve všech distriktech: nejvíce v Haliči, kde mezi únorem a srpnem vzrostl počet násilných činů 10×, a v Radomském distriktu, kde se jich v srpnu odehrálo téměř 6× více než v lednu. V Lublinském distriktu ve stejném období stouply 4×. Velmi zajímavě se situace vyvíjela ve Varšavském distriktu, kde počet incidentů rostl nepřetržitě od září 1942 do července 1943 a celkově se zvýšil téměř 8×. Přímo ve Varšavě, jak vyplývá z výše uvedených údajů, přitom zpočátku panoval relativní klid, ale mezi březnem a listopadem 1943 došlo k úplné erupci násilných činů, jež překročila 5 000 %!³⁴ Dokonce i v obvykle nejklidnějším Krakovském distriktu vzrostl v prvním pololetí 1943 počet incidentů 4×.

Příčinou eskalace násilí, k níž v Generálním gouvernementu došlo na jaře 1943, bylo všeobecné vyostření politické situace, vyvolané vysídlováním polského obyvatelstva z okolí města Zamość a jeho nahrazováním německými kolonisty. Tyto systematické aktivity, jež pokračovaly s přestávkami i další měsíce, byly obzvláště kruté. V jejich rámci bylo vysídleno celkem 297 vesnic a vyhnáno 110 000 osob. Více než polovina vyhnanych se rozptýlila po širokém okolí a zcela jistě z velké části posílila „lesní“ skupiny, čímž zároveň přispěla k nárůstu počtu incidentů. Asi tisíc Poláků bylo zavražděno přímo během vysídlování, celkový počet obětí jím vyvolané eskalace

Bogdan (ed.): *Deutsche Zivilverwaltung und Judenverfolgung im Generalgouvernement. Eine Fallstudie zum Distrikt Lublin 1939–1944*. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 1999, s. 308–312. Na téma konfliktů s místním obyvatelstvem viz ZIMMERMAN, Joshua D.: *The Polish Underground and the Jews 1939–1945*. Cambridge University Press, New York 2015, s. 185–189, 254–256.

34 AAN, DRK, DSW, sign. 202/II-44, Kronika wydarzeń na terenie m. st. Warszawy od 1 sierpnia 1942 do 30 kwietnia 1944, s. 123, 174.

Bezpečnostní situace v Generálním gouvernementu

násilí byl však několikanásobně vyšší, o čemž ještě bude řeč v další části textu. Německá kolonizace se setkala s rozhodnou protiakcí polského odboje, který se jí snažil bránit tím, že organizoval evakuaci polského obyvatelstva a odvetné akce namířené proti Němcům. Poprvé od začátku okupace se vedení Svazu ozbrojeného boje – Domácí armády (Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa – ZWZ-AK), největší odbojové struktury v Polsku přímo podřízené exilové vládě v Londýně, rozhodlo zahájit přímý boj s okupanty, což zase vedlo ke zostření represí a jejich ještě větší brutalizaci.³⁵

V důsledku toho se Lublinský distrikt dostal do bludného kruhu násilí, který se nepodařilo přerušit až do konce německé nadvlády nad tímto územím. Údaje týkající se ostatních distriktů zase dokazují, že se radikalizace rychle rozšířila na území téměř celého gouvernementu, ač vedení ZWZ-AK dávalo důrazné rozkazy omezit odvetné akce na území přímo zasažené německou kolonizací. Eskalaci násilí však podporoval stále brutálnější postup okupantů, jenž se stal rozbuškou mohutné odvety, a to i přes vědomí o její kontraproduktivě.³⁶ Přispěla k ní také postupná pauperizace polského obyvatelstva, která měla za následek vyostření jeho postojů vůči Němcům, ale vedla také k rozvoji běžné kriminality. Na přelomu let 1942 a 1943 začalo být toto zubožení obyvatelstva výrazně patrné zejména na venkově, jenž byl dosud dotčen hospodářskými důsledky války mnohem méně než města.³⁷ Proto právě na venkově, zvláště tam, kde to umožňovaly terénní podmínky, nastal nejvýraznější rozkvět ozbrojeného odporu (různé ideové orientace), zároveň však přišla epidemie loupeživých band.

Není jisté, zda německé statistiky zohledňují i ozbrojený odpor židovského obyvatelstva, zejména povstání ve varšavském ghettu, který probíhal hlavně na jaře a v létě 1943 v řadě míst gouvernementu, ale také v některých vyhlazovacích táborech (Treblinka, Sobibor) a táborech nucených prací.³⁸ Je však očividné, že všudypřítomné násilí okupantů vůči Židům nezůstávalo bez vlivu na postoje polského obyvatelstva. Strach, že Poláci mohou brzy sdílet osud Židů, je bezpochyby motivoval k boji proti Němcům. Na druhou stranu přihlížení genocidě (nemluvě už o podílu na ní) demoralizovalo mnoho odbojových skupin a nahrávalo rozvoji banditismu, jehož oběťmi byli jak skrývající se Židé, tak i obyčejní Poláci. Oba tyto faktory rovněž jistě přispěly nárůstu „loupežných přepadení a jiných násilných činů“.

35 CABAN, Ireneusz: *Okręg Armii Krajowej Lublin*. Oficyna Wydawnicza Czas, Lublin 1996, s. 45–48; GMI-TRUK, Janusz: *Powstanie Zamojskie*. Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2003, s. 45–46, 63, 72–73; JACZYŃSKA, Agnieszka: *Sonderlaboratorium SS: Zamojszczyzna „Pierwszy obszar osiedleńczy w Generalnym Gubernatorstwie“*. IPN, Lublin 2012, s. 15.

36 Ve druhé polovině roku 1943 Němci začali mj. ve Varšavě masově zavádět veřejné popravy. Viz AAN, DRK, DSW, sign. 202/II-44, Kronika wydarzeń na terenie m. st. Warszawy od 1 sierpnia 1942 do 30 kwietnia 1944, s. 174 a 204. Srov. BARTOSZEWSKI, Władysław: *Warszawski pierścień śmierci 1939–1944*. Zachodnia Agencja Prasowa, Kraków 1967, s. 184n. Na téma represí v radomském distriktu viz SEIDEL, Robert: *Deutsche Besatzungspolitik in Polen. Der Distrikt Radom 1939–1945*, s. 203–207.

37 DŁUGOBORSKI, Waclaw: Die deutsche Besatzungspolitik und die Veränderung der sozialen Struktur Polens 1939–1945. In: TÝŽ (ed.): *Zweiter Weltkrieg und sozialer Wandel. Achsenmächte und besetzte Länder*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1981, s. 342–343. Srov. také KOCHANOWSKI, Jerzy: *O jaką wojnę uwalczyliśmy? Teksty z lat 1984–2013*. Muzeum II Wojny Światowej – Wydawnictwo Replika, Gdańsk – Zakrzewo 2013, s. 28.

38 KRAKOWSKI, Shmuel: *Żydowski opór w Generalnym Gubernatorstwie*, s. 285.

Piotr M. Majewski, Jan Vajskebr

V létě 1943 se opakoval scénář z předchozího roku, když se Němcům podařilo počet „loupežných přepadení a jiných násilných činů“ přechodně snížit. Nejprve se tak stalo v červnu a červenci v Lublinském distriktu, kde jednotky SS a policie zahájily rozsáhlou protipartyzánskou operaci s krycím jménem „Werwolf“.³⁹ V červenci a srpnu počet incidentů klesl v Krakovském distriktu o 27 %, v srpnu přišla řada na Varšavský (–24 %) a v září na Radomský (–9 %), opět Lublinský (–13 %) a na Halič, na jejímž území se pokles udržel až do října (–19 %). Kolísání čísel v jednotlivých distriktech v průběhu několika měsíců napovídá tomu, že aktivity okupantů měly omezený charakter. Úspěchy v boji se zločinností a odbojem v části regionů vyrovnávaly neúspěchy v regionech jiných. Pro statistiku to znamenalo, že v rámci celého GG se počet násilných činů snížil sotva o jedno procento.

Podobně jako o rok dříve měla totiž pacifikační akce jen přechodný ráz, a jakmile německé policejní síly opustily daný region, okamžitě tam došlo k prudkému nárůstu ozbrojených incidentů. V říjnu 1943 ve Varšavském distriktu jejich počet dosáhl vrcholu v rámci celého zkoumaného období⁴⁰, totéž platí o listopadu v distriktu Lublinském. Zhoršil se také bezpečnostní stav v Krakovském distriktu a v Haliči. Zatímco v prvním se Němcům přece jen podařilo v listopadu opět ovládnout situaci a až do dubna 1944 tam počet násilných činů nepřekročil strop z června 1943, v Haliči se jim situace zcela vymkla z rukou: do dubna 1944 (s výjimkou nepatrného lednového poklesu) tam počet „loupežných přepadení a jiných násilných činů“ stoupl na šestnásobek.

V souladu s tím, co již bylo řečeno o vlivu zimy na stav veřejného pořádku, vlna ozbrojených incidentů ke konci roku 1943 citelně opadla (o –16 % v celém GG). Klešající tendence se držela v Krakovském, Varšavském a Radomském distriktu až do února, v Lublinském trvala až do března. V souhrnu se však kvůli událostem v Haliči v celém gouvernementu jejich počet zvýšil o 5 %. Poté opět všude nastal růst a tento trend nezvratilo ani to, že boj s partyzány převzal v únoru 1944 Wehrmacht.⁴¹ Kromě Haliče počet násilných činů rychle rostl také v Krakovském distriktu, kde se od února do dubna zdvojnásobil a dosáhl kulminačních rozměrů v rámci celého sledovaného období. Všechny tyto změny ale také ovlivnily obecnou topografii násilných činů. V dubnu 1944 sice nejnebezpečnějším stále zůstával distrikt Lublinský, kde se odehrálo až 30 % všech ozbrojených incidentů, hned za ním se ale nyní umístila Halič (28 %), která předběhla nejen Varšavu (14 %), ale také Radom (25 %). V Krakovském distriktu to i přes jarní nárůst počtu násilných činů bylo pouze 7 %.

Jak již bylo uvedeno, v německých policejních hlášeních chybí „tvrdá“ data ohledně poměru mezi odbojovou činností a běžnou kriminalitou. Historici se jej pokoušeli stanovit už v 60. letech 20. století, ale dospěli k rozdílným závěrům. Jedni byli ochotni při-

39 MAŃKOWSKI, Zygmunt: *Między Wisłą a Bugiem 1939–1944. Studium o polityce okupanta i postawach społeczeństwa*, s. 324–327.

40 Jen přímo ve Varšavě proběhlo nejvíce ozbrojených incidentů v listopadu a prosinci 1943. Viz AAN, DRK, DSW, sign. 202/II-44, Kronika wydarzeń na terenie m. st. Warszawy od 1 sierpnia 1942 do 30 kwietnia 1944, s. 174, 204.

41 BORODZIEJ, Włodzimierz: *Terror i polityka: policja niemiecka a polski ruch oporu w GG 1939–1944*, s. 106.

Bezpečnostní situace v Generálním gouvernementu

pisovat naprostou většinu „loupežných přepadení a jiných násilných činů“ zločineckým bandám, zatímco jiní jim přisuzovali nejvýše 25 % ozbrojených incidentů.⁴²

Procento partyzánských akcí se můžeme pokusit stanovit také na základě některých dílčích informací uváděných v policejních dokumentech z pražského Národního archivu. Z hlášení sepsaného po akci „Werwolf“ se například dozvídáme, že od 1. do 15. července 1943 Poláci na území celého Generálního gouvernementu provedli 364 útoků na okupanty a jejich instituce, z čehož bylo:

- 155 „politických útoků a vražd“;
- 129 „sabotáží, násilných činů a teroru“, jejichž hlavní součástí bylo zejména „ničení státního zařízení, zvláště pak obecních úřadů (ničení soupisů obyvatelstva, svazků a registračních seznamů), poštovních úřadů, komunikačních spojů, mlékáren a jiných podniků“;
- 10 žhářských útoků na německá hospodářství;
- 12 poškození železničních tratí;
- 56 loupežných přepadení a drancování „hlavně pro potřeby vlastního zásobování“;
- 2 útoky na věznice, při nichž bylo osvobozeno 110 vězňů.

Při těchto akcích přišlo o život 37 Němců a 59 Poláků a Ukrajinců ve službě (48, resp. 23 bylo zraněno a 1, resp. 4 byli pohřešováni). Ve stejném období německé jednotky v rámci „likvidace band“ (Bandenvernichtung) zabily 2 132 osob, do zajetí vzaly 5 921 lidí a 4 257 jich zatkly (Festgenommene). „Evakuováno“, což v nacistickém žargonu znamenalo vysídleno, bylo 43 491 Poláků. Během operace „Werwolf“ Němci zaznamenali dalších 23 zabitých, 7 raněných a 6 pohřešovaných, jejich neněmecké pomocné útvary 2 zabitě, 2 raněné a 2 pohřešované.⁴³

Na základě výše uvedených údajů lze odhadovat, že za celý červenec 1943 v GG mohlo dojít asi k 730 politicky motivovaným ozbrojeným incidentům. Představovaly tedy 13 % celkového počtu „loupežných přepadení a jiných násilných činů“ zaznamenaných v tomto měsíci, což nám dovoluje stanovit přibližný poměr mezi akcemi odboje a běžnou kriminalitou. V celém sledovaném období byl tento poměr jistě ještě nižší, vezmeme-li v úvahu fakt, že léto 1943 bylo dobou zvláště intenzivních partyzánských aktivit. Je tedy pravděpodobné, že v letech 1940–1944 na jednu politicky motivovanou akci namířenou proti Němcům připadlo v průměru alespoň 10 běžných loupežných přepadení, jejichž oběťmi byli Poláci.

V kontextu úvah nad poměrem mezi partyzánskou činností a běžnou kriminalitou (mnohé akce, které mohly vypadat jako „běžná kriminalita“, byly ve skutečnosti zásobovacími akcemi odboje, často cíleně maskované za loupeže – např. častá přepadení družstevních zálož, transportů peněz či potravin aj.) je vhodné také citovat údaje o velikosti skupin, které za násilnými činy stály. Tato data mají útržkovitý charakter

42 TUSZYŃSKI, Waldemar: Przebieg działań północno-lubelskiego zgrupowania Armii Ludowej w czasie niemieckiej akcji przeciwpartyzanckiej „Grosseinsatz Maigewitter“ – maj 1944 r. *Wojskowy Przegląd Historyczny*, 1963, č. 3–4, s. 116; RADZIWOŃCZYK, Kazimierz: *Zagrożenie bezpieczeństwa w GG i udział Wehrmachtu w walce z polskim ruchem partyzanckim. Wiosna i lato 1944 r.*, s. 170–172.

43 NA, f. ÚŘP, BdO, GG 1943–1944, k. 53, hlášení velitele pro potírání band u Reichsführera SS a velitele německé policie z 2. 8. 1943.

Piotr M. Majewski, Jan Vajskebr

a týkají se situace v Radomském a Lublinském distriktu ve dnech 10. až 13. září 1943 (tabulka 6). Autoři hlášení na toto téma uvádějí počty násilných činů připisovaných skupinám různé velikosti a jako samostatnou kategorii specifikují „větší bandy“, čítající více než 20 osob.⁴⁴ Tento počet Němci pravděpodobně považovali za hranici, nad kterou už začínaly být případy zvláště nebezpečné z pohledu udržení bezpečnosti. Jak lze snadno spočítat, v průběhu těchto čtyř dní takové skupiny provedly celkem 73 přeapadení, tedy 11 % všech tehdy zaznamenaných incidentů v obou distriktech.

Tabulka 6

Počty „přeapadení a banditských násilných činů“ mezi 10. a 13. zářím 1943 podle velikosti „band“⁴⁵

Velikost		Radomský distrikt	Lublinský distrikt	Celkem	
Menší skupiny	1-5 osob	173	127	300	45 %
	6-20 osob	113	176	289	44 %
Větší skupiny	12-30 osob	4	29	33	5 %
	31-50 osob	5	11	16	2,5 %
	51-70 osob	2	6	8	1 %
	100 osob	2	12	14	2 %
	150 osob	0	2	2	0,5 %
Celkem		299	363	662	100 %

Jiné německé odhady velikosti „band“ v Lublinském distriktu konstatují, že v červenci 1943 skupiny o více než 20 členech měly na svědomí 8 % incidentů. V únoru a červnu 1944 – tedy v době, kdy na tomto území zesílila činnost sovětských partyzánů – tento podíl vzrostl až na přibližně 20 %.⁴⁶ Pokud bychom údaje o velikosti skupin použili také pro vyjádření hranice mezi běžnými zločineckými bandami a partyzánskými oddíly, pak politicky motivované ozbrojené akce tvořily v roce 1943 nanejvýš 8-11 % celkového počtu, v měsících těsně před příchodem fronty to byl víceméně dvojnásobek. Je to samozřejmě rozlišení relativní a přibližné. V praxi mohly existovat jak větší zločinecké skupiny, tak menší partyzánské oddíly, ale to by nemělo mít výraznější vliv na statistický obraz situace.

Z hlášení z podzimu 1944 vyplývá, že Němci se značným znepokojením sledovali početní nárůst „band“, který přičítali především koordinované činnosti sovětských partyzánů. Vyšší velitel SS a policie v GG SS-Obergruppenführer a generál policie a Waffen-SS Willhelm Koppe informoval Himmlera o situaci v září: *Během tohoto mě-*

44 Tamtéž, hlášení velitele štábu OrPo v GG z 15. 9. 1943.

45 Zdroj viz tamtéž. Okupační aparát mohl vyšetřováním zjistit pouze přibližný počet útočníků během jednotlivých incidentů, což ovšem nevypovídá o síle oddílů, když k jednotlivým akcím byla většinou vysílána jen jejich část či vyčleněná případová skupina o několika osobách. Za cenné připomínky k této části textu děkují autoři Zdenko Maršálkovi.

46 RADZIWOŃCZYK, Kazimierz: *Zagrozenie bezpieczeństwa w GG i udział Wehrmachtu w walce z polskim ruchem partyzanckim. Wiosna i lato 1944 r.*, s. 164–165.

Bezpečnostní situace v Generálním gouvěrnementu

síce zesílila infiltrace [Durchsetzung] band sovětsko-ruskými vůdci band a bandity, kteří byli vysazeni jako výsadkáři v tylu armády a tam spojují komunistické skupiny banditů do velkých band. Zásobování těchto band zbraněmi, municí, výbušninami, prvky výzbroje a výstroje, vysílacím a přijímacím zařízením je prováděno ze vzduchu ve stále větší míře.⁴⁷ V důsledku zvýšené aktivity sovětských partyzánů byly skupiny působící v GG – dle názoru německých policejních činitelů – pod stále silnějším vlivem komunistických hesel a dokonce bandy známé jako „národně-polské“, které se dříve vyhýbaly útokům na německé pořádkové síly, se ve vykazovaném měsíci účastnily přepadení a sabotážních akcí proti německým zájmům.⁴⁸

Ve stejném dokumentu se uvádí: *Potírání band bylo krajně obtížné. [...] Ve vykazovaném měsíci bylo sice možné způsobit bandám [...] ztráty nebo rozpráshit jejich skupiny. K úplnému zničení [nepřítele] však nemáme dostatek sil.*⁴⁹ Tato slova dobře shrnují obecnou situaci Němců v Generálním gouvěrnementu, stojícím po roce 1942 tvář v tvář neustále narůstajícímu odporu.

Německé ztráty na životech v Generálním gouvěrnementu

Podobně jako údaje o „loupežných přepadeních a jiných násilných činech“, také informace o ztrátách, které Němci utrpěli v Generálním gouvěrnementu, jsou roztroušené v několika různých hlášeních a jejich analýza si žádá značné úsilí.⁵⁰ Zahrnují období od ledna 1940 do listopadu 1944, s tím, že poslední kalendářní rok není úplný, neboť z neznámých příčin chybějí údaje za květen, červen a prosinec. Ve výkazech byly také zcela vynechány ztráty utržené Němci při potlačování Varšavského povstání, zajisté proto, že byly považovány za součást vojenských operací, nikoli za policejní akce. (Ve statistikách za srpen 1944 se navíc uvádí, že zahrnují výhradně Radomský a Krakovský distrikt).

Statistiky ztrát obvykle obsahují počty zabitých a raněných, v některých případech také pohřešované při akci. Jsou děleny převážně na jednotlivé měsíce a distrikty, ale také podle různých dalších kritérií, například typu jednotek: Schupo a četnictva, pomocných policejních sil, Wehrmachtu a neněmecké policie (polské, tzv. modré

47 NA, f. ÚŘP, BdO, GG 1943–1944, k. 53, hlášení vrchního velitele SS a policie v GG z 16. 10. 1944.

48 Tamtéž.

49 Tamtéž.

50 NA, f. ÚŘP, BdO, GG 1943–1944, k. 53, hlášení velitele OrPo v GG z 25. 3. 1943, příloha 3 Verluste im Kampf mit Bolschewisten, Banditen und Verbrechern für die Zeit vom Juli 1942 bis Februar 1943; tamtéž, hlášení velitele Schupo v GG z 25. 1. 1944; tamtéž, výkaz Eigene Verluste im Kampf mit Bolschewisten, Banditen und Verbrechern im Jahre 1940/1941, nedatováno; tamtéž, výkaz Verluste im Kampf mit Bolschewisten, Banditen und Verbrechern im Jahr 1942, nedatováno; tamtéž, výkaz Verluste im Kampf mit Bolschewisten, Banditen u. Verbrechern im Monat April 1943, nedatováno; tamtéž, výkaz ztrát v roce 1943, bez názvu, nedatováno; tamtéž, dopis velitele SiPo a SD v GG z 30. 4. 1944, příloha 2c Eigene Verluste vom 1. März 1943 bis einschl. 30. April 1944; tamtéž, hlášení vrchního velitele SS a policie v GG z 24. 9. 1944, příloha 1 Juli 1944 a August 1944; tamtéž, situační hlášení velitele OrPo v GG z 22. 10. 1944, příloha Verluste, Unfälle u. Krankenstand i. d. Zeit, 1.–30. September 1944; tamtéž, situační hlášení velitele OrPo v GG z 22. 11. 1944, příloha Verluste, Unfälle u. Krankenstand i. d. Zeit, 1.–31. 10. 1944; tamtéž, situační hlášení velitele OrPo v GG z 20. 12. 1944, příloha Verluste, Unfälle u. Krankenstand i. d. Zeit, 1.–30. November 1944 a tamtéž, situační hlášení velitele OrPo v GG z 8. 12. 1944, příloha 1 Gesamtverluste.

Piotr M. Majewski, Jan Vajskebr

policie a ukrajinských jednotek). Sporadicky se uvádějí také počty civilních říšských (Reichs-) a etnických Němců žijících mimo území Německé říše (Volksdeutsche). Existují však výjimky. Jedno z hlášení kupříkladu uvádí souhrnné údaje za první a tři další vybrané měsíce druhého pololetí roku 1943, ale doplňuje je upřesněním ztrát v operaci „Werwolf“ a během bojů s Kovpakovou sovětskou partyzánskou skupinou. Není přitom jasné, jestli byly tyto dvě akce započítány do statistik, které se v jiném hlášení uvádějí jen souhrnně za celý měsíc. Jiné výkazy se zase omezují na výčet ztrát Schupo a četnictva v roce 1942, zato je představují velmi detailně, včetně uvedení příčin úmrtí jednotlivých příslušníků.⁵¹

Určitým nedostatkem těchto statistik je fakt, že v některých hlášeních se ztráty uvádějí v ročním souhrnu, v jiných podle jinak určených období. Důsledkem je částečná absence údajů a nutnost provádět složité přepočty, které ne vždy přinášejí zcela věrohodné výsledky.⁵² Nevylučuje to však možnost určit celkový rozsah německých ztrát v Generálním gouvernementu za celé období od 1. ledna 1940 do 30. listopadu 1944.

Tabulka 7

Německé ztráty na životech v Generálním gouvernementu v letech 1940–1944⁵³

Období	Zabití a pohřešování		Zranění	
	Němci	Neněmecké pomocné jednotky	Němci	Neněmecké pomocné jednotky
1. 1. 1940 – 31. 12. 1940	13	14	19	26
1. 1. 1941 – 31. 12. 1941	27	24	21	38
1. 1. 1942 – 31. 12. 1942	133	97	206	110
1. 1. 1943 – 31. 12. 1943	681	581	762	399
1. 1. 1944 – 30. 4. 1944 1. 7. 1944 – 30. 11. 1944	530	274	709	76
Celkem	1 384	990 ⁵⁴	1 717 ⁵⁵	649 ⁵⁶

Tyto údaje nejsou kompletní, nezahrnují, jak již bylo uvedeno, ztráty z května, června a prosince 1944. Počínaje březnem 1943 v souhrnných hlášeních navíc nebyly vykazovány ztráty Wehrmachtu, které se jistě hlásily samostatně prostřednictvím vojenských složek.⁵⁷ Údaje prezentované v tabulce však pokrývají naprostou

51 Tamtéž, výkazy Verlustliste für das Jahr 1942 (Gendarmerie), nedatováno, a Schutzpolizei, 14. 1. 1943.

52 Máme k dispozici úplná a, jak se zdá, zcela věrohodná data pro léta 1940–1943. Ztráty za rok 1944 (bez května, června a prosince) lze vypočítat kombinací údajů z několika různých hlášení. Takto získané výsledky je však třeba chápat jako přibližné, neboť se v některých případech liší od počtů získaných agregací údajů pocházejících z jiných výkazů.

53 Tabulka byla zpracována na základě výkazů uvedených v poznámce 50. Nebyly zahrnuty ztráty utrpené během potlačování Varšavského povstání.

54 Na základě jiných hlášení 962.

55 Na základě jiných hlášení 1 858.

56 Na základě jiných hlášení 737.

57 Ve výkazech ztrát z tohoto období chybí položka „Wehrmacht“. Výjimkou je dokument týkající se dubna

Bezpečnostní situace v Generálním gouvernementu

většinu doby okupace a – i přes určité nepřesnosti – dokumentují skutečné měřítko německých ztrát, jež se ukazuje být výrazně menší, než se dosud soudilo. V průběhu 57 měsíců okupace, pro něž se statistiky zachovaly, přišla třetí říše v Generálním gouvernementu o 2 374 vojáků a příslušníků bezpečnostních složek, z nichž jen 1 384 byli Němci, zatímco 990 z nich byli převážně Poláci a Ukrajinci sloužící v pomocných policejních útvech.⁵⁸ Dalších 1 717 Němců a 649 příslušníků pomocných sil bylo zraněno. Tyto údaje lze chápat jako spodní hranici plně potvrzených německých ztrát na životech během okupace.

Na základě údajů v tabulce 7 lze také s poměrně vysokou pravděpodobností odhadnout celkové ztráty německých okupačních sil v Generálním gouvernementu během celé okupace. Budeme-li předpokládat, že v květnu a červnu 1944 byly ztráty podobné jako v červenci téhož roku, pro který máme přesné údaje, a v prosinci podobné jako v listopadu, můžeme vypočítat, že od začátku roku 1940 do konce roku 1944 v okupačních službách zemřelo přibližně 3 000 osob, z toho cca 1 600 Němců. Raněných mohlo být asi 2 100 Němců a 800 příslušníků pomocných sil. Budeme-li dále předpokládat, že poměr ztrát policejních jednotek a Wehrmachtu měl po 1. březnu 1943 v porovnání s předcházejícím obdobím vzrůstající tendenci, můžeme odhadovat, že na území GG po tomto datu zemřelo ještě alespoň 400 až 500 dalších německých vojáků. Dojdeme tak k celkovému počtu 2 000 až 2 100 zabitých Němců a 1 800 Ukrajinců, Poláků a příslušníků jiných národností sloužících v neněmeckých policejních útvech. Rozhodně přehnané jsou tedy odhady, podle kterých jen v lublinském regionu mělo během okupace zemřít několik tisíc Němců.⁵⁹

Nelze ovšem tvrdit, že polským přičiněním zemřelo během války pouhých 2 100 Němců, už jen proto, že analyzované statistiky vůbec nezahrnují území věleněná přímo do Říše a východní území předválečného Polska ani německé ztráty v přímém vojenském střetu v září 1939 nebo během Varšavského povstání. Na druhé straně jsou však mezi 2 100 zabitými Němci v GG i padlí v boji se sovětskými partyzány – je např. známo, že jen samotná operace proti Kovpakově skupině stála život 4 německé důstojníky a 137 poddůstojníků a řadových vojáků nebo příslušníků policejních sil a další 4 muži byli pohřešováni. Tyto údaje přitom nezahrnují ztráty, které Němci utrpěli v roce 1944, kdy se kovpakovci přesunuli z Haliče na území Lublinského distriktu.⁶⁰

1943, v němž se vykazuje smrt 8 vojáků Wehrmachtu. Viz NA, f. ÚŘP, BdO, GG 1943–1944, k. 53, výkaz Verluste im Kampf mit Bolschewisten, Banditen u. Verbrechern im Monat April 1943, nedatováno.

58 Nenávratné ztráty zahrnují i osoby prohlášené za pohřešované, které začaly být v policejních statistikách nepříliš důsledně uváděny teprve od roku 1943. Podle nich za celý rok 1943 a za 5 měsíců roku 1944, pro něž máme patřičné údaje, bylo pohřešováno 99 Němců a 388 příslušníků pomocných útvarů. Nepoměr uvedených čísel naznačuje, že část z těchto neněmeckých příslušníků dezertovala. Dezerce se rozšířily zejména mezi vojáky tzv. Ostlegionů složených ze sovětských zajatců a docházelo k nim při operacím zaměřeným proti rudým partyzánům. Upozorňovalo na to hlášení vrchního velitele SS a policie v GG z 16. 10. 1944, viz tamtéž. Srov. HILLEBRANDT, Bogdan: *Partyzantka na Kielecczyżnie 1939–1945*. Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1970, s. 109–110.

59 MAŃKOWSKI, Zygmunt: *Między Wisłą a Bugiem 1939–1944. Studium o polityce okupanta i postawach społeczeństwa*, s. 468.

60 NA, f. ÚŘP, BdO, GG 1943–1944, k. 53, hlášení velitele Schupo v GG z 25. 1. 1944. Srov. GOGUN, Aleksandr: *Partyzanci Stalina na Ukrainie. Nieznane dzialania 1941–1944*. Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2010, s. 106–109.

Piotr M. Majewski, Jan Vajskebr

Údaje o operaci proti Kovpakově skupině nám umožňují zjistit, jak vypadal poměr mezi bojovými ztrátami u Němců a jejich nepřátel. Vzhledem k tomu, že při této operaci padlo 641 sovětských partyzánů⁶¹, byl tento poměr 1:4,3. Nesmíme však zapomínat, že v tomto případě Němci bojovali s jedním z největších a nejzkušenějších uskupení v rámci rudého partyzánského odboje, německé ztráty v boji s jinými skupinami byly jistě nižší. Na základě výkazů ztrát, které byly podkladem pro tabulku 7, a také celkového počtu obětí protipartyzánských operací uvedených v tabulce 11 lze vypočítat, že od července 1942 do listopadu 1944 připadalo na jednoho padlého Němce průměrně téměř 12 zabitých nepřátel. Toto číslo je však zcela jistě přehnané, neboť okupanti běžně mezi partyzány počítali i zavražděné civilní obyvatelstvo.

Údaje uvedené v tabulce 7 také umožňují analyzovat dynamiku německých ztrát v Generálním gouvěrnementu. Dobře patrný nárůst je ještě výraznější, jestliže pro jednotlivá období spočítáme měsíční průměr, jak ukazuje tabulka 8.

Tabulka 8

Měsíční průměry německých ztrát na životech v Generálním gouvěrnementu v letech 1940–1944⁶²

Období	Počet zabitých a pohřešovaných	Měsíční průměr	Počet zabitých a pohřešovaných připadajících na 1 000 ozbrojených incidentů
1. 1. 1940 – 31. 12. 1940	27	2,25	14,5
1. 1. 1941 – 31. 12. 1941	51	4,25	17,1
1. 1. 1942 – 31. 12. 1942	230	19,2	19,5
1. 1. 1943 – 31. 12. 1943	1 262	105,2	21,8
1. 1. 1944 – 30. 4. 1944 1. 7. 1944 – 30. 11. 1944	804	89,3	neuvedeno

Je jasně patrné, že zejména v prvním roce okupace se Němci mohli cítit v GG relativně bezpečně. V roce 1940 tam průměrné měsíční ztráty byly více než dvě osoby. To byly ztráty jen o málo převyšující počet příslušníků polské státní policie, kteří ve druhé polovině 30. let každoročně umírali v době míru.⁶³ O rok později se sice už německé ztráty téměř zdvojnásobily, ale stále ještě nepřekračovaly kritickou úroveň. (Pro srovnání: v relativně neklidném roce 1924 zemřelo v Polsku ve službě 78 policistů.) Teprve počínaje rokem 1942, kdy se německé ztráty zvýšily 4,5×, se okupantům situace začala vymykat z rukou. Vývoj událostí roku 1943 to jen potvrdil, zemřelo 5,5× více německých vojáků a příslušníků policejních sil než o rok dříve. Každý měsíc tehdy

61 NA, f. ÚŘP, BdO, GG 1943–1944, k. 53, hlášení velitele Schupo v GG z 25. 1. 1944.

62 Tabulka byla zpracována na základě výkazů uvedených v poznámce 43. Do počtu zabitých a pohřešovaných byli zahrnuti jak Němci, tak i příslušníci neněmeckých policejních útvarů.

63 V roce 1935 v Polsku zemřelo ve službě 25 policistů, v roce 1936 – 17, v roce 1938 – 29 a v roce 1939 do začátku války – 15. Viz Wykaz funkcjonariuszy formacji policyjnych poległych w kraju w latach 1915–1939 – <http://policjapanstwowa.pl/ku-pamieci/wykazfunkcjonariuszyformacjipolicyjnych-poległych-w-kraju-w-latach-1915-1939/> (citováno k 9. 4. 2018).

Bezpečnostní situace v Generálním gouvěrnementu

Němci ztráceli průměrně 105 lidí – více než tři denně. Taková hladina ztrát se udržela zřejmě i v roce 1944; o něco nižší měsíční průměr vyplývá z chybějících údajů pro květen a červen, kdy tak jako v předchozích letech zcela jistě sílily aktivity partyzánů.

Je nábíledni, že výše uvedená dynamika ztrát na straně okupantů měla svůj původ v prudce rostoucím (v letech 1942–1943) počtu „loupežných přepadení a jiných násilných činů“, jimž byla věnována první část této studie. Když však s využitím údajů uvedených v tabulkách 1 a 7 spočítáme, kolik Němců a členů pomocných útvarů umíralo v přepočtu na 1000 ozbrojených incidentů, ukáže se, že s postupem válečných let koeficient rostl jen velmi pomalu. Zatímco v klidném roce 1940 na každých 1000 násilných činů připadlo cca 15 mrtvých Němců, ve „žhavém“ roce 1943 jich bylo necelých 22. V tomto ohledu se tedy úspěšnost útoků na okupanty zvýšila téměř o polovinu, přesto se držela na poměrně nízké úrovni.

Nejpravděpodobnější vysvětlení tohoto stavu je systematické zdokonalování taktiky potírání partyzánského odboje, které přišlo po období počátečního překvapení v roce 1942. Zdvojnásobení stavů policejních posádek v Radomském a Lublinském distriktu, budování sítě opevněných stanic a táborů, dislokace velkých jednotek Wehrmachtu v problémových regionech a jejich účast na protipartyzánských operacích, to vše přispělo k omezení ztrát u německých policejních útvarů.⁶⁴ A navíc, Němců umíralo relativně málo, protože se od roku 1943 přestali vydávat do nebezpečných oblastí, čímž de facto ztratili plnou kontrolu (především v noci) nad velkou částí venkovských a lesních území Generálního gouvěrnementu.

Tabulka 9

Německé ztráty v jednotlivých distriktech Generálního gouvěrnementu v letech 1940–1943⁶⁵

Období	Distrikt										GG celkem	
	Krakovský		Varšavský		Radomský		Lublinský		Halič			
	zabití	ranění	zabití	ranění	zabití	ranění	zabití	ranění	zabití	ranění	zabití	ranění
1940	5	8	6	5	8	25	8	9	0	0	27	45
1941	15	7	9	16	6	25	17	11	4	0	51	59
1942	21	27	51	87	31	40	117	138	14	24	234	316
1–2, 4/1943	12	15	37	56	56	47	77	103	8	5	190	226
Celkem	53	57	103	164	101	137	219	261	26	29	502	646

64 HILLEBRANDT, Bogdan: *Partyzantka na Kielecczyźnie 1939–1945*, s. 100–109.

65 Tabulka byla zpracována na základě výkazů uvedených v poznámce 50. Do počtu zabitých a pohřešovaných byli zahrnuti jak Němci, tak příslušníci neněmeckých policejních útvarů.

Piotr M. Majewski, Jan Vajskebr

Na základě policejních hlášení můžeme rekonstruovat neúplný obraz „geografie“ německých ztrát, nedisponujeme totiž údaji z jednotlivých distriktů pro klíčové období od jara 1943 do konce okupace. Informace z předchozích let, uvedené v tabulce 9, však dostatečně odrážejí tendence vypovídající o průběhu celého období války. Tyto údaje potvrzují, že z pohledu Němců byl nejméně bezpečný Lublinský distrikt, kde zemřel každý třetí voják a příslušník okupačních sil padlý na území GG.⁶⁶ Na druhém místě by se v tomto žebříčku umístily ex aequo distrikty Varšavský a Radomský, na každý z nich připadalo asi 20 % německých ztrát, na čtvrtém Krakovský (11 %). Nejklidnější situace panovala v Haliči, kde zemřelo pouhých 5 % Němců. Z obecného pohledu je tento obraz shodný s regionálními rozdíly v počtu ozbrojených incidentů, které byly popsány výše. Určité rozdíly, např. výrazně nižší procento ztrát ve srovnání s počtem „přepadení“ v případě Haliče, plynou jistě z neúplnosti údajů pro celé období okupace.

Zaměříme se nyní na to, které z okupačních útvarů utrpěly v GG největší ztráty. Ukazuje to tabulka 10, která v návaznosti na německé statistiky zahrnuje rovněž příslušníky neněmeckých policejních útvarů, a pro určitá období dokonce i Reichs- a Volksdeutsche (kvůli zachování koherence však tyto dvě skupiny nebudou při další analýze zohledňovány). Ani zde nejsou údaje úplné, neboť v hlášeních chybějí data k pěti měsícům roku 1944, což také vysvětluje, proč se celkové hodnoty ztrát neshodují s čísly uvedenými v tabulce 7. Navíc, jak už bylo řečeno, počínaje jarem 1943 se v policejních statistikách neuváděly ztráty Wehrmachtu, ačkoli jeho účast na pacifikačních akcích tehdy systematicky rostla.⁶⁷

Tabulka 10

Německé ztráty na životech v Generálním gouvernementu podle útvarů v letech 1940–1944⁶⁸

Období	Schupo a četnictvo	Pomocná policie	Wehrmacht	Neněmecká policie	Reichs- a Volksdeutsche
1. 1. 1940 – 31. 12. 1940	9	3	0	14	1
1. 1. 1941 – 31. 12. 1941	5	2	8	24	12
1. 1. 1942 – 31. 12. 1942	85	15	33	97	neuvedeno
1. 1. 1943 – 30. 4. 1944	807	72	21 ⁶⁹	559	52
1. 9. 1944 – 30. 11. 1944	157	0	neuvedeno	54	neuvedeno
Celkem	1063	92	62	748	65

66 Z hlášení velitele OrPo v Lublinu vyplývá, že v roce 1943 na území tohoto distriktu zemřelo v boji 285 Němců, 449 jich bylo zraněno (následkem čehož 10 později zemřelo) a 11 bylo pohřšováno. Ztráty neněmeckých útvarů tam představovaly 124, 99 (4), respektive 20 mužů. Viz ZYŠKO, Wojciech: *Z dziejów ruchu oporu na Lubelszczyźnie*, dokument 1, s. 234–235.

67 MADAJCZYK, Czesław: *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*, sv. II, s. 265–266.

68 Tabulka byla zpracována na základě výkazů uvedených v poznámce 50.

69 Jde o neúplné údaje. Z hlášení velitele OrPo v Lublinu vyplývá, že na území tamního distriktu od 1. 1. 1943 do 31. 5. 1944 padlo nebo bylo pohřšováno 353 vojáků Wehrmachtu.

Bezpečnostní situace v Generálním gouvernementu

Pokud se i přes veškerá omezení pokusíme o kvantitativní analýzu údajů z tabulky 10, všimneme si především, že 38 % ztrát, které okupanti utrpěli v GG, zahrnuje příslušníky pomocných policejních útvarů jiné než německé národnosti. Na základě tabulky 7, která pokrývá o něco delší období, lze vypočítat, že představovali téměř 42 % padlých. Mohli to být Ukrajinci, jiní vojáci tzv. ostlegionů, ale také polští „modří“ policisté. Jinými slovy, cca 40 % zabitých ve službě okupantům vůbec nebyli Němci. Ba co víc, velkou část z nich zcela jistě tvořili Poláci.

Druhý závěr se týká ztrát jednotlivých útvarů. Není pochyb o tom, že hlavní tíži boje s polským ozbrojeným odbojem nesly Schupo a četnictvo, na něž připadalo 54 % všech příslušníků a vojáků okupačních sil padlých v GG v letech 1940–1944 (včetně neněmeckých útvarů) a až 87 % ztrát mezi etnickými Němci. Členové německých pomocných policejních jednotek tvořili mezi zabitými 3,2 % (8 % mezi Němci), vojáci Wehrmachtu sotva 3 % (5 % mezi Němci). I když připustíme, že po 1. březnu 1943 se zvýšil podíl vojenských ozbrojených sil v boji proti partyzánům a padlo tehdy ještě dalších nejméně 400–500 německých vojáků, kteří nejsou zahrnuti v analyzovaných statistikách, můžeme odhadovat, že podíl Wehrmachtu na okupačních ztrátách na území gouvernementu nepřekročil 30 %.⁷⁰ Wehrmacht očividně nepředstavoval hlavní cíl polských útoků, na druhé straně jim byl i méně vystaven, třeba proto, že se jen zřídka účastnil pacifikačních akcí a protipartyzánských operací, alespoň do přelomu let 1943/1944. Tehdy, jak již bylo řečeno, nejprve fakticky a poté i formálně Wehrmacht přejal tyto úkoly od policejních sil.⁷¹

Oběti německých policejních a odvetných akcí

Oproti dosud komentovaným výkazům ozbrojených incidentů a okupačních ztrát na životech, údaje o počtu obětí německých represí, které lze nalézt v policejních hlášeních z pražského Národního archivu, budí jisté pochybnosti. I nahodilé srovnání s polskými zdroji citovanými v sekundární literatuře odhaluje nesrovnalosti, které nás nutí zamyslet se nad tím, zda německé statistiky záměrně snižovaly rozsah teroru, ať už kvůli cílenému zamlčování části zločinů lokálními policejními orgány, nebo kvůli nepřesné evidenci zavražděných Poláků.⁷² Míru tohoto zkrácení už dnes není možné jednoznačně určit, pravděpodobně však – jak ještě bude vysvětleno – nebyla nijak zásadní.

70 Podle hlášení velitele OrPo v Lublinu v roce 1943 na území tamního distriktu zemřelo celkem 134 vojáků Wehrmachtu, což představovalo 44 % německých ztrát, a od ledna do května 1944 dalších 219. Viz ZYŠKO, Wojciech: *Z dziejów ruchu oporu na Lubelszczyźnie*, dokumenty 1 a 9–12, s. 235, 250–257.

71 Policejní hlášení dokumentují, že také po únoru 1944 byly protipartyzánské akce v praxi vedeny společnými silami Schupo a Wehrmachtu. Viz NA, f. ÚŘP, BdO, GG 1943–1944, k. 53, situační hlášení velitele OrPo v GG z 22. 10. 1944 a tamtéž, situační hlášení velitele OrPo v GG z 22. 11. 1944.

72 Kupříkladu v Radomském distriktu zavraždili Němci v červenci 1942 nejméně 80 osob, zatímco v policejních statistikách (viz tabulka 13) figuruje počet 20; v září téhož roku se uvádí počet 39 oproti 22 v tabulce 13; SEIDEL, Robert: *Deutsche Besatzungspolitik in Polen. Der Distrikt Radom 1939–1945*, s. 196–199.

Piotr M. Majewski, Jan Vajskebr

Údaje o obětech německých represí mají také ze všech dosud komentovaných dat nejfragmentárnější charakter. Spojitě pokrývají pouze období od poloviny roku 1942 do konce března 1944.⁷³ Máme k dispozici také údaje z července – srpna a z listopadu 1944⁷⁴, ale podobně jako statistiky německých ztrát pomíjejí potlačení Varšavského povstání, což v tomto případě zásadně zkresluje celkový obraz. Naproti tomu údaje o počtu obětí německých policejních represí za rok 1942 nejspíše uvádí výkaz sepsaný po 16. lednu 1943, který se bohužel zachoval pouze částečně, takže bude muset být z většiny dalších analýz vynechán.⁷⁵

Chybějící údaje k prvním dvěma a půl letům okupace nám nedovolují zohlednit ani preventivní represe, které v té době okupační síly používaly v širokém měřítku, včetně tzv. akce AB zaměřené proti polským společenským elitám a inteligenci. Kdybychom tedy chtěli pokud možno adekvátním způsobem charakterizovat informace uváděné v hlášeních, museli bychom je označit jako počty obětí německých policejních a odvetných akcí. Zahrnují jak osoby zabitě a zavražděné v rámci protipartyzánských operací, tak – jak se lze domnívat – členy odboje padlé během diverzních a sabotážních akcí, pokusů o zatčení apod.

Údaje z hlášení jsou shrnuty v tabulce 11, oběti německých represí jsou rozděleny na „partyzány“, „ostatní oběti“ a „zatčené a zajatce“. První kategorie zahrnuje všechny, které autoři hlášení označovali jako „pachatele“ (Täter), „padlé“ (Gefallene), „bolševiky a bandity“ (Bolschewisten und Banditen) nebo „mrtvé nepřátele“ (Feindtote). Lze se domnívat, že to byli partyzáni padlí v boji, členové odboje, ale určitě také běžní zločinci. Do druhé kategorie byly zařazeny osoby „podrobené zvláštnímu zacházení“ (Sonderbehandelte) a „vyřízené“ (Erledigte), tedy zavraždění civilisté, v jednom z dokumentů označovaní také jako „napomahači“ (Helfer) nebo „podporovatelé“ (Helfershelfer) partyzánů. Jak vyplývá z téhož hlášení, jež se bohužel týká pouze tří letních měsíců roku 1943, jako samostatné skupiny obětí Němci rozlišovali také „Židy [zabitě] ve spojitosti s potíráním band“ (Juden mit Verbindung mit Bandenbekämpfung) a „zajatce zatčené/zastřelené při útěku“ (Geiseln festgenommen/auf der Flucht erschossen).⁷⁶ Přítomnost obou těchto kategorií napovídá, že mezi „osoby zvláštního

73 NA, f. ÚŘP, BdO, GG 1943–1944, k. 53, hlášení velitele OrPo v GG z 25. 3. 1943, příloha 2 Erfolge im Kampf mit Bolschewisten, Banditen und Verbrechern für die Zeit vom Juli 1942 bis Februar 1943; tamtéž, hlášení velitele Schupo v GG z 25. 1. 1944; tamtéž, výkaz ztrát v roce 1943, bez názvu, nedatováno a tamtéž, výkaz Erfolge in der Bandenbekämpfung in der Zeit vom 1. 1. 1944 bis 31. 3. 1944, 18. 4. 1944.

74 NA, f. ÚŘP, BdO, GG 1943–1944, k. 53, hlášení vrchního velitele SS a policie v GG z 24. 9. 1944, příloha 1 Juli 1944 a August 1944 a tamtéž, situační hlášení velitele OrPo v GG z 8. 12. 1944, příloha 1 Gesamtverluste.

75 Počty zabitých a zavražděných v jednotlivých distriktech: Krakovský – 294, Varšavský – 1 100, Radomský – 799, Lublinský – 13 422, Halič – 751; celkem v GG – 16 366. Tento počet se shoduje s údaji, které uvádí MADAJCZYK, Czesław: *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*, sv. II, s. 240. V jiných zdrojích lze však najít odlišné informace, např. až 1764 zabitých a zavražděných v Radomském distriktu. Viz SEIDEL, Robert: *Deutsche Besatzungspolitik in Polen. Der Distrikt Radom 1939–1945*, s. 199.

76 NA, f. ÚŘP, BdO, GG 1943–1944, k. 53, hlášení velitele OrPo v Lublinském distriktu z 26. 8. 1942. Podle tohoto dokumentu bylo od 1. 6. do 24. 8. 1942 během policejních akcí zavražděno 306 skrývajících se Židů a 397 zajatců.

Bezpečnostní situace v Generálním gouvernementu

zacházení“ nebyli započtení ani v ostatních výkazech Židé ukrývající se ve vesnicích nebo v lesích a zavraždění při protipartyzánských operacích ani zajatci „zastřelení při útěku“. Z toho vyplývá, že hlášení o počtu civilních obětí policejních operací se týkají výhradně etnicky polského obyvatelstva zavražděného na místě, bez zohlednění dalších osudů zajatců a zatčených, z nichž část mohla zahynout později nejen „při útěku“, ale také při popravách, ve vězeních, v koncentračních táborech apod.

Klasifikaci obětí německých represí je samozřejmě třeba brát se značnou rezervou. Část osob označených Němci za „bandity a bolševiky“ prokazatelně nepatřila k žádné odbojové organizaci nebo partyzánské skupině, ale byli to bezbranní civilisté. K tomuto tvrzení nás vede konfrontace údajů z jednotlivých distriktů (tabulka 13) s polskými poválečnými expertízami na téma okupačních odvetných akcí. I když jsou tyto závěry mnohdy nepřesné, srovnáním dojdeme k přesvědčení, že velká část zavražděných civilistů byla Němci arbitrárně označena za partyzány.⁷⁷ Mechanismus vyhlazování celých obcí v GG pod záminkou potírání partyzánů byl ostatně dostatečně popsán v literatuře.⁷⁸ Nadsazování počtu padlých v boji a podhodnocování počtu zavražděných však ještě nemusí být důkazem nevěrohodnosti celkové bilance obětí, kterou je možné vytvořit na základě statistik z pražského Národního archivu:

Tabulka 11

Obětí německých represí v Generálním gouvernementu v letech 1942–1944⁷⁹

Období	Zabití v boji a zavraždění		zatčení a zajatci
	partyzáni	ostatní oběti	
7/1942	706	643	582
8/1942	560	377	337
9/1942	346	372	355
10/1942	447	644	369
11/1942	850	304	284
12/1942	1 022	545	402
1–6/1943	8 494	4 554	20 536
7/1943	2 917	1 961	5 215
8/1943	2 420	1 474	5 595
9/1943	1 123	863	1 510
10/1943	523	1 222	2 758

77 Viz MADAJCZYK, Czesław – LEWANDOWSKA, Stanisława (eds.): *Hitlerowski terror na wsi polskiej 1939–1945. Zestawienie większych akcji represyjnych*. Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1965, s. 42–109.

78 BREWING, Daniel: „Musimy walczyć“. *Codziennosc zwalczania partyzantów w Generalnym Gubernatorstwie w 1942 r.*, s. 55–56, 64–71. Srov. TÝŽ: *Im Schatten von Auschwitz. Deutsche Massaker an polnischen Zivilisten 1939–1945*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 2016, s. 202n.

79 Tabulka byla zpracována na základě výkazů uvedených v poznámkách 73 a 74.

Piotr M. Majewski, Jan Vajskebr

11/1943	1 143	1 135	4 230
12/1943	419	1 428	2 061
1-3/1944	3 219	1 739	10 696
7/1944	675	376	3 344
8/1944	186	163	636
9/1944	475	220	916
Celkem	25 525	18 020	59 826

Údaje v tabulce 11 dokládají, jak nesmírně krvavé byly německé policejní operace v Generálním gouvernementu. Svědčí o tom zejména celkový počet 43 545 zabitých a zavražděných během 24 měsíců, pro které máme k dispozici údaje. Toto číslo je vyšší než bilance polských ztrát na životech dosud v literatuře uváděná pro přibližně stejné období.⁸⁰ Ostatně by to znamenalo, že analyzovaná policejní hlášení – až na některá zkresení – míru represí v zásadě nijak nepodhodnocují.

Zločinnou povahu německých odvetných akcí dokládá také velmi vysoké procento civilních obětí represí, dosahující až 41 %. V některých obdobích dokonce umíralo více civilistů než partyzánů. Bylo tomu tak v září a říjnu 1942 a také v říjnu a prosinci 1943 (v tomto měsíci byl počet zavražděných civilistů téměř 3,5× vyšší než počet padlých se zbraní v ruce!). Zohledníme-li fakt, že v těchto statistikách nejsou zahrnuti Židé zavraždění v rámci protipartyzánských akcí ani zajatci zabití později, ukazuje se, že na každého partyzána zabitého v boji připadal alespoň jeden zavražděný civilista. Tento poměr přitom nezohledňuje již dříve zmíněnou tendenci okupantů kvalifikovat civilní oběti jako členy ozbrojeného odboje.

Civilní obyvatelstvo také pravděpodobně tvořilo většinu z téměř 60 000 osob zatčených během represivních akcí. Nemáme o tom sice k dispozici úplné údaje, ale z výkazu za období od července 1942 do února 1943 můžeme usuzovat, že podíl „napomahačů“ na celkovém počtu vzatých do zajetí dosahoval 60 %.⁸¹ Bolestivou formou represí vůči civilistům byly také deportace na nucené práce, které mnohdy následovaly po pacifikaci. Z údajů uvedených v jednom z hlášení vyplývá, že jen v roce 1943 bylo obětí těchto deportací 40 640 mužů a 31 296 žen – celkem 71 936 osob.⁸²

80 Na základě hlášení Wehrmachtu od začátku srpna 1942 do konce roku 1944 zavraždili Němci při protipartyzánských akcích na území GG 35 448 osob a 67 113 jich zatkli. V jednotlivých měsících Wehrmacht hlásil menší počty zabitých a zatčených než policie. Viz KOBUSZEWSKI, Bogdan – MATUSAK, Piotr – RAWSKI, Tadeusz (eds.): *Polski ruch oporu 1939–1945*, s. 1093. Stejně hodnoty uvádí GRABOWSKI, Waldemar: *Raport. Straty ludzkie poniesione przez Polskę w latach 1939–1945*. In: MATERSKI, Wojciech – SZAROTA, Tomasz (eds.): *Polska 1939–1945. Straty osobowe i ofiary represji pod dwiema okupacjami*. IPN, Warszawa 2009, s. 26.

81 NA, f. ÚRP, BdO, GG 1943–1944, k. 53, Hlášení velitele OrPo v GG z 25. 3. 1943, příloha 2 *Erfolge im Kampf mit Bolschewisten, Banditen und Verbrechern für die Zeit vom Juli 1942 bis Februar 1943*.

82 Tamtéž, výkaz ztrát v roce 1943, bez názvu, nedatováno.

Bezpečnostní situace v Generálním gouvernementu

Analýza dynamiky německých represí může mít pouze omezený charakter, neboť údaje, které máme k dispozici, nezahrnují celé období okupace. Navíc se v hlášeních částečně uvádějí po pololetích nebo čtvrtletích, jindy zase po měsících, což do jisté míry zkresluje obraz situace. Když ale zohledníme tyto nedostatky, můžeme se pokusit o jisté závěry obecné povahy. Především je očividné, že kulminace represí připadala na léto a časný podzim 1943. Od začátku června do konce září toho roku zemřelo nebo bylo zavražděno 10 758 osob – tedy každý čtvrtý Polák, který se stal obětí německého teroru v Generálním gouvernementu mezi červencem 1942 a listopadem 1944. Zatčeno bylo tehdy 12 320 osob, na nucené práce pak deportováno 23 481 mužů a žen. Tyto zvláště brutální kroky byly součástí široké pacifikační akce, vedené zejména v lublinském regionu jako příprava na vznik německého kolonizačního území.

Zajímavé závěry plynou také ze srovnání počtu obětí represí v jednotlivých obdobích okupace s počtem „přepadení“ uvedených v tabulce 5. Zohledníme-li krajně odvetnou povahu německé politiky v GG, mohlo by se zdát, že by první proměnná měla být přímo úměrná druhé. Tabulka 12 ovšem ukazuje, že tato úměra nebyla zdaleka tak samozřejmá. Až do července 1943 se sice počet obětí zvyšoval spolu s nárůstem počtu „přepadení“, později však postupně klesal, přestože počet incidentů nadále rostl. Jestliže jako směrodatný indikátor brutality okupantů přijmeme počet obětí policejních represí připadajících na každých 1 000 zaznamenaných ozbrojených incidentů, ukáže se, že jejich činnost byla nejkrvavější v červenci a prosinci 1942 a v červenci 1943, tedy v měsících, kdy sami Němci iniciovali velké operace namířené proti civilnímu obyvatelstvu nebo partyzánům. Počínaje červencem 1943 se tento koeficient postupně snižoval natolik, že v prvním čtvrtletí 1944 dosáhl úrovně téměř čtyřikrát nižší než v době vrcholícího teroru o půl roku dříve.

Uvedený fakt naznačuje, že v polovině roku 1943 i přes Hitlerův nesouhlas došlo ke změně politiky německých policejních orgánů v GG ve věci „potírání band“ a v důsledku také k relativnímu omezení rozsahu represí. Okupanti i nadále vraždili tisíce Poláků na principu kolektivní odpovědnosti a prováděli zločinné pacifikace celých vesnic, jako například Borowa začátkem února 1944, ale represe – pomineme-li zvláštní případ Varšavského povstání – přestaly být neřízenou eskalací násilí. Policejní statistiky tedy potvrzují závěry, k nimž na základě jiných pramenů došel před lety historik Włodzimierz Borodziej, totiž že předchozí politika neomezeného teroru začala být v policejních kruzích považována za scestnou. Ba co víc, dokazují, že míra represí byla v tichosti snížena.⁸³

83 BORODZIEJ, Włodzimierz: *Terror i polityka: policja niemiecka a polski ruch oporu w GG 1939–1944*, s. 69–77 a 82.

Piotr M. Majewski, Jan Vajskebr

Tabulka 12

Oběti německých policejních represí v přepočtu na 1 000 ozbrojených incidentů v letech 1942–1944⁸⁴

Období	Počet obětí	Počet ozbrojených incidentů	Počet obětí v přepočtu na 1 000 ozbrojených incidentů
7/1942	1 349	1 451	930
8/1942	937	1 177	796
9/1942	718	1 203	597
10/1942	1 091	1 420	447
11/1942	1 154	1 670	768
12/1942	1 567	1 650	950
1–6/1943	13 048	19 194	680
7/1943	4 878	5 463	893
8/1943	3 894	6 182	630
9/1943	1 986	6 094	326
10/1943	1 745	6 824	256
11/1943	2 278	7 264	314
12/1943	1 847	6 836	270
1–3/1944	4 958	19 462	255

Policejní hlášení bohužel přinášejí pouze útržkovité informace o tom, kolik osob se stalo obětí německých policejních represí v jednotlivých distriktech. Výkazy, které tento typ informací zohledňují, zahrnují období od července 1943 do března 1944, ale také červenec a srpen 1944. Poslední měsíc však byl v další analýze vynechán, neboť údaje, které se k němu vztahují, se týkají pouze Krakovského a Radomského distriktu. Ostatní údaje o jednotlivých distriktech shrnuje tabulka 13.

84 Tabulka byla zpracována na základě výkazů uvedených v tabulkách 5 a 11.

85 Tabulka byla zpracována na základě výkazů uvedených v poznámkách 73 a 74.

Bezpečnostní situace v Generálním góuvernementu

Tabulka 13

Oběti německých represí v jednotlivých distriktech v letech 1942–1944⁸⁵

období	Krakovský distrikt		Varšavský distrikt		Radomský distrikt		Lublinský distrikt		Halič	
	partyzáni	ostatní oběti	partyzáni	ostatní oběti	partyzáni	ostatní oběti	partyzáni	ostatní oběti	partyzáni	ostatní oběti
7/1942	18	8	85	5	18	2	428	115	157	513
8/1942	21	20	100	2	25	8	397	302	17	45
9/1942	49	15	44	2	21	1	223	342	9	12
10/1942	39	24	146	2	25	4	228	611	9	3
11/1942	36	22	127	1	257	7	419	274	11	0
12/1942	91	122	44	13	267	7	602	402	18	1
1/1943	82	164	184	20	131	1	270	274	21	2
2/1943	85	53	114	3	143	8	473	230	9	0
1–3/1944	76	345	1 160	139	131	606	1 030	486	822	173
7/1944	14	46	116	114	61	146	142	67	342	3
Celkem	511	819	2 120	301	1 079	790	4 212	3 103	1 415	752

V období, které zahrnuje tabulka 13, zahynulo v Generálním góuvernementu v boji nebo v rámci německých represí 9 337 partyzánů a 5 765 civilistů, celkem 15 102 osoby. Představuje to 35 % celkového počtu obětí z let 1942–1944, pro něž máme k dispozici příslušné údaje. Je těžké určit, nakolik je tento vzorek reprezentativní pro celou okupaci, proto bude jistější mluvit spíše o tendencích než nesporných faktech. Týká se to nesmírně krvavého charakteru akcí německých orgánů v Lublinském distriktu, kde ve sledovaném období zemřela nebo byla zavražděna téměř polovina (48,4 %) veškerých obětí zaznamenaných v celém góuvernementu. Potvrzuje to starší závěry historiků⁸⁶, ale také to koresponduje s našimi poznatky o výjimečné eskalaci násilí v lublinském regionu, zmiňovanými v předchozích částech této studie. Jak se zdá, uvedeně procento je třeba chápat jako nejnižší hodnotu, neboť ve statistikách chybějí údaje z klíčových deseti měsíců roku 1943, kdy se Lublinský distrikt stal dějištěm nejbrutálnějších represí ze strany okupantů.⁸⁷

86 Podle poválečných polských výpočtů v lublinském regionu proběhlo 34 % větších represivních akcí z celého GG a připadalo na něj 36 % z celkového počtu osob zabitych při těchto akcích. Viz MA-DAJCZYK, Czesław – LEWANDOWSKA, Stanisława (eds.): *Hitlerowski terror na usi polskiej 1939–1945. Zestawienie większych akcji represyjnych*, s. 9–10.

87 Z hlášení velitele OrPo v Lublinu vyplývá, že v roce 1942 na území tamního distriktu okupační ozbrojeně síly zabily 8 244 osob, v roce 1943 jich bylo 8 400 a od ledna do května 1944 dalších 2 499. Viz ZYŠKO, Wojciech: *Z dziejów ruchu oporu na Lubelszczyźnie*, dokument 1, s. 234–235. Ještě jiné počty figurují ve výkazu sepsaném na velitelství německé Gendarmerie v Lublinu: 14 320 zabitych a zavražděných v roce 1942 a „pouze“ 3 797 v roce 1943. Viz RADZIWOŃCZYK, Kazimierz: *Zagrożenie bezpieczeństwa w GG i udział Wehrmachtu w walce z polskim ruchem partyzanckim. Wiosna i lato 1944 r.*, s. 163. Takto výrazně rozdíly mezi oběma zdroji plynou pravděpodobně z toho, že ve druhém z nich bylo zahrnuto i vyhlazeně židovské obyvatelstvo.

Piotr M. Majewski, Jan Vajskebr

Ve srovnání s Lublinským byla míra represí v ostatních distriktech o poznání nižší: Varšavský – 16 %, Halič – 14 %, Radomský – 12 % a Krakovský – 9 %. Relativně vysoký počet případů v Haliči v tomto žebříčku bezpochyby souvisí s protipartyzánskými operacemi prováděnými v červenci 1942 a v prvním čtvrtletí roku 1944. Nicméně mezi těmito obdobími tam vinou německých okupantů zemřelo relativně málo osob. Týká se to zvláště nežidovského civilního obyvatelstva, jehož bylo v Haliči zavražděno celkově méně než ve všech ostatních distriktech.

Když je řeč o civilních obětech, je nápadné, že až do konce února 1943 jejich poměrně nízký počet vykazoval také Varšavský a Radomský distrikt. Podle německých policejních statistik bylo během osmi měsíců mezi začátkem července 1942 a koncem února 1943 zavražděno v prvním distriktu „pouhých“ 48 osob, ve druhém dokonce jen 28. Pro srovnání, ve zdánlivě klidném Krakovském distriktu bylo za stejnou dobu 428 civilních obětí. Zdá se ale, že v širším měřítku mohou být tyto rozdíly pouze zdánlivé a mohou vyplývat z arbitrárního označení části civilistů zavražděných ve Varšavském a Radomském distriktu za partyzány. Těžko říci, zda nezávisle na manipulacích tohoto typu mohly mít na odlišnost působení represivního aparátu v těchto dvou regionech od zbytku Generálního gouvernementu vliv ještě nějaké další aspekty.

Údaje o obětech německých policejních a odvetných akcí v GG představují zajímavý příspěvek k výzkumu obecné bilance polských válečných ztrát. Jestliže k počtu 43 545 Poláků zabitých a zavražděných od začátku července 1942 do konce listopadu 1944 přidáme ještě 9 550 osob, které pravděpodobně zahynuly v důsledku represí v prvním pololetí roku 1942⁸⁸, získáme celkový součet 53 095 obětí za období let 1942–1944, kdy vzrůstala brutalita německých orgánů v GG. Nejsou to sice, jak již bylo vysvětleno, údaje úplné, ale zdají se být vcelku věrohodnou aproximací ztrát způsobených různými formami ozbrojeného odporu a jím vyvolaných represí ze strany okupantů. Vzhledem k nedostatku příslušných informací v analyzovaných hlášeních musíme v této bilanci pominout oběti Varšavského povstání, ale také osoby zavražděné a zemřelé ve věznicích, koncentračních táborech apod. Ovšem i když takto zásadně zúžíme rozsah analýzy, lze spočítat, že na území GG zabít jednoho Němce nebo příslušníka neněmeckých pomocných útvarů stálo v celkovém zúčtování život nejméně čtrnáct Poláků. Tento poměr se může stát měřítkem ceny, jakou polská společnost zaplatila za odpor vůči okupantům, což samozřejmě neznamená, že by bez tohoto odporu nebylo ztrát.

Zdá se také, že uvedený celkový počet obětí z let 1942–1944 (53 095) zahrnuje většinu ztrát na životech, které utrpěla různá uskupení polského odboje (bez Varšavského povstání) na území Generálního gouvernementu. Těžko říct, nakolik se jejich skutečná výše liší od počtu 25 525 osob, které figurují ve statistikách, jestliže, jak již bylo několikrát řečeno, Němci často označovali zavražděné civilisty za partyzány. Naproti tomu ztráty odboje zvyšují ti jeho členové, kteří zemřeli ve vězeních a koncentračních táborech; odhad jejich počtu už je mimo rámec této studie. Připusťme však, že bližší pravdě byly odhady učiněné bezprostředně po válce, hovořící o cca 20 000 padlých

Bezpečnostní situace v Generálním gouvernementu

při ozbrojeném boji v okupované zemi (bez Varšavského povstání), než pozdější odhady, podle kterých zahynulo až 200 000 příslušníků odboje, a to i se započtením povstání.⁸⁹

Shrnutí

Studie analyzuje historikům dosud neznámá německá policejní hlášení z Generálního gouvernementu, která se nacházejí v Národním archivu v Praze. Statistické údaje v nich obsažené představují relativně komplexní obraz veřejného pořádku v této části okupovaného polského území, viděný z perspektivy německých bezpečnostních orgánů. Mezi nejvýraznější údaje vyplývající z hlášení patří počet ozbrojených incidentů, který od ledna 1942 do dubna 1944 vzrostl pětačtyřicetkrát a dosáhl hodnoty 263 „přepadení“ denně. Od začátku roku 1940 do jara 1944 došlo v GG v souhrnu k více než 100 000 ozbrojených incidentů, z nichž až 42 % připadalo na Lublinský distrikt, zatímco největší klid byl v Krakovském distriktu (6 %) a v Haliči (9 %). Odhadem pouhých 10 % incidentů mělo politické pozadí; zbytek tvořila běžná loupežná přepadení.

Analyzované dokumenty uvádějí také výši ztrát, které utrpěly okupační bezpečnostní složky. Vyplývá z nich, že od začátku roku 1940 do konce listopadu 1944 v GG zemřelo nejméně 1 384 Němců a 990 polských a ukrajinských příslušníků pomocných policejních útvarů. (Tyto údaje však nejsou úplné, protože nezahrnují mj. ztráty na straně okupantů během potlačování Varšavského povstání ani ztráty Wehrmachtu při spolupráci na policejních operacích od března 1943.) Naprostá většina Němců zemřela po roce 1942, zatímco v prvních třech letech okupace utrpěli v GG relativně nízké ztráty.

Na základě zkoumaných hlášení lze navíc odhadnout počet obětí německých policejních operací odvetného charakteru. Od července 1942 do konce listopadu 1944 stály život nejméně 43 545 osob, přičemž ani toto číslo nezahrnuje oběti potlačení Varšavského povstání a židovské obyvatele zavražděné během protipartyzánských akcí. Cca 40 % zabitých tvořili civilisté. Kromě toho bylo téměř 60 000 osob Němci zatčeno a více než 40 000 deportováno na nucené práce.⁹⁰

89 Přehled různých odhadů uvádí GRABOWSKI, Waldemar: *Raport. Straty ludzkie poniesione przez Polskę w latach 1939–1945*, s. 19–15.

90 Autoři děkují za mimořádnou pomoc při vyhledávání dokumentů Mgr. Monice Sedlákové z Národního archivu. Tato studie (pro české čtenáře doplněná o několik vysvětlujících poznámek) původně vyšla v polštině jako MAJEWSKI, Piotr M. – VAJSKEBR, Jan: *Sytuacja w Generalnym Gubernatorstwie w świetle niemieckich statystyk policyjnych: próba analizy ilościowej. Przegląd Historyczny*, 2016, roč. 107, č. 4, s. 581–617.